

Platón

KRATÜLOSZ

(Szabó Árpád fordítása)

I. HERMOGENÉSZ

Akarod, hogy Szókratésznek is elmondjuk vitánkat?

KRATÜLOSZ

Ha jónak látod, tessék!

HERMOGENÉSZ

Ez a Kratülosz azt állítja, Szókratész, hogy minden dolognak *természettől fogva* van helyes, valódi neve, és hogy a név nem az, amivel az emberek a dolgokat valamiféle hangot adva *megegyezés alapján*, konvencionálisan jelölik, hanem hogy van a neveknek valami természetes helyessége, valódisága* a görögök és nem görögök nyelvében egyaránt. Erre megkérdezem tőle, hogy neki hát a valóság szerint is Kratülosz-e a neve; ő azt mondja, hogy „igen”. – Hát Szókratésznek mi a valódi neve? – kérdeztem; ő meg azt feleli, hogy

„Szókratész”. – Hát akkor vajon nem minden embernek az-e a neve, amivel éppen jelöljük? – „Neked semmi esetre sem Hermogenész a neved, még ha mindenki így is hív.” Ahogy aztán tovább kérdezősködöm, és mindenáron tudni szeretném, hogy mit akar ezzel mondani, nem felel világosan, hanem csak tettet magát velem szemben, és azt a látszatot kelti, mintha valami nagyot gondolna magában, amit tud erről a kérdéstről, és amivel engem is meggyőzne nézetének, ha el is mondaná. Ha tehát meg tudod fejteni Kratülosz dódónai szavát, szívesen meghallgatnám; persze még ennél is jobban szeretném tudni, ha nincs ellenedre, mi a te véleményed a nevek helyességéről, valódiságáról.

SZÓKRATÉSZ

Hipponikosz fia, Hermogenész, régi közmondás az, hogy nem könnyű a szép dolgot megérteni, és hát bizony, ami a nevetek illeti, az se könnyű kérdés. Ha például én meghallgattam volna Prodikosznak ötvendrachmás előadását, amely saját állítása szerint éppen erről a témáról világosította föl a közönséget, akkor most mindjárt megtudhatnád tőlem, hogy mi az igazság a nevek helyességét, valódiságát illetőleg. De hát én ezt az előadást nem hallottam, csak az egydrachmásat; épp ezért nem is tudom hát, hogy áll ez a kérdés. De ha akarod, veled meg Kratülosszal közösen hozzáláthatunk bogozgatásához. Az meg, hogy azt állítja, hogy neked a valóság szerint nem Hermogenész (Hermész fia) a neved – úgy sejtem –, gúnyolódás; biztosan arra céloz, hogy törekvéseid a meggazdagodásra mindig balul ütöttek ki.* Persze, mint már az előbb is mondtam, nehéz az ilyesmit megérteni, és inkább közös munkával kell megvizsgálni, hogy úgy áll-e a dolog, ahogy te monddod, vagy ahogy Kratülosz.

II. HERMOGENÉSZ

Nos hát, Szókratész, én már többször beszélgettem erről Kratülosszal is meg mással is, de sehogy se tudom elhinni, hogy a névben valami másféle helyesség, valódiság is legyen, mint a megegyezés, azaz a konvenció. Úgy gondolom ugyanis, ha valaki valaminek nevet ad, akkor ez lesz annak a dolognak helyes, valódi neve. Ha ennek a dolognak aztán később más nevet ad és az előbbit többé nem használja, akkor ez a később adott név semmivel sem lesz kevésbé helyes, valódi név, mint az előbbi; mint amiképpen szolgálainknak is más neveket adhatunk. Hiszen semminek sincs *természettől fogva* neve, csak az elnevezők szokása és gyakorlata adja ezt neki. Ha pedig nem így áll a dolog, csupa fül vagyok, hogy tanuljak és meghallgassam akár Kratüloszt, akár valaki mást.

SZÓKRATÉSZ

Lehet, hogy mondasz valamit, Hermogenész; de mégis lássuk csak! Azt akarod hát mondani, ugye, hogy amivel az ember az egyes dolgokat megjelöli, az a dolgok neve?

HERMOGENÉSZ

Igen, így gondolom.

SZÓKRATÉSZ

Az ugye mellékes, hogy magánember vagy valamely város adja-e a megjelölést?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Nos és hát mit gondolsz. Ha én egy létezőt, például azt, amit most embernek nevezünk, ha én ezt *lónak* nevezem el, amit pedig most *lónak* hívunk, azt *embernek*, akkor, ugye, az egyik esetben a közösség szerint „*ember*”, a magánvélemény szerint „*ló*” lesz a név; a másik esetben meg a magánvélemény szerint „*ember*”, a közösség szerint pedig „*ló*”? Vagy nem így gondolod?

HERMOGENÉSZ

De igen, így.

III. SZÓKRATÉSZ

Na, hát akkor most felelj a következőre. Van-e különbség aközött, hogy az ember igazat mond-e vagy hamisat?

HERMOGENÉSZ

Persze hogy van!

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát, ugye, van igaz beszéd is meg hamis is?

HERMOGENÉSZ

Természetesen.

SZÓKRATÉSZ

Vajon hát nem az-e az igazi beszéd, amely úgy mondja a dolgokat, ahogy vannak, a hamis meg az, amelyik úgy mondja, ahogy nincsenek?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát lehet a dolgokat úgy mondani, ahogy vannak, és úgy, ahogy nincsenek?

HERMOGENÉSZ

Lehet.

SZÓKRATÉSZ

Hát az lehetséges-e, hogy az igaz beszéd egészében igaz ugyan, de részeiben hamis?

HERMOGENÉSZ

Nem, az nem lehetséges, a részeknek is igazaknak kell lenniük.

SZÓKRATÉSZ

Hát az lehetséges-e, hogy a nagy részek igazak ugyan, de a kicsinyek nem; vagy mindnek igaznak kell lennie?

HERMOGENÉSZ

Az én véleményem szerint mindnek igaznak kell lennie.

SZÓKRATÉSZ

Hát van-e szerinted a beszédnek más kisebb része, mint a név (szó)?

HERMOGENÉSZ

Nem, nincs. Ez a legkisebb.

SZÓKRATÉSZ

A név, ugye, az igaz beszédnek is része?

HERMOGENÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát ez is igaz, amint mondod?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

A hamis beszédnek része pedig nem hamis?

HERMOGENÉSZ

Dehogyanem!

SZÓKRATÉSZ

Eszerint lehet a név (a szó) igaz is meg hamis is, mint ahogy a beszéd?

HERMOGENÉSZ

Miért ne?

SZÓKRATÉSZ

És minden dolognak az a neve, amit mindenki ad neki?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

És mindennek annyi neve is lesz, ahányat adnak neki, ha többféleképpen nevezik el?

HERMOGENÉSZ

Szerintem a névnek nincs más valóságja, Szókratész, mint az, ami abból áll, hogy én másnak nevezhetem a dolgokat, ha én adok nekik nevet, és te is másnak nevezheted, ha te adsz nevet. Így például látom, hogy ugyanazoknak a dolgoknak más és más nevük van az

egyes városokban, és pedig nemcsak egyes görög városokban, szemben más görögökkel, hanem általában görögöknél és nem görögöknél is.

IV. SZÓKRATÉSZ

No de lássuk csak, Hermogenész, úgy gondolod talán, hogy így van ez a dolgokkal magukkal is? Hogy tudniillik mindenkinek mindenki szemében más és más a lényege, ahogy Prótagorasz állította, amikor azt mondta, hogy „minden dolognak mértéke az ember”; úgyhogy akkor a dolgok számomra olyanok, amilyenek én látom őket, a te számodra pedig olyanok, amilyenek te látod őket. Vagy talán inkább úgy gondolod, hogy van a dolgok lényegében valami állandóság?

HERMOGENÉSZ

Bizony ez a kérdés már régen nyugtalanít, Szókratész, és néha már közel éreztem magam Prótagorasz tanításához; de ezt valahogy mégse tartom egészen helyesnek.

SZÓKRATÉSZ

Hogyan? Talán már annyira közel jutottál Prótagorasz tanításához, hogy felfogásod szerint egyáltalán nincs is gonosz ember?

HERMOGENÉSZ

Ó, dehogy! Isten ments! Hiszen gyakran megesett már velem, hogy egyes embereket nagyon rossznak tartottam, sőt nagyon is sokat!

SZÓKRATÉSZ

Hát nagyon derék embernek még soha senkit sem tartottál?

HERMOGENÉSZ

Bizony nagyon keveset!

SZÓKRATÉSZ

De talán mégis előfordult?

HERMOGENÉSZ

No persze!

SZÓKRATÉSZ

Hát hogy magyarázod ezt meg? Talán úgy, hogy a nagyon derekak nagyon értelmesek, a nagyon gonoszak pedig nagyon értelmetlenek?

HERMOGENÉSZ

Így valahogy gondolom.

SZÓKRATÉSZ

Lehetséges mármost, ha tudniillik igaza van Prótagorasznak és tényleg ez az „Igazság”,*
hogy minden dolog olyan, amilyennek mindenki tetszése szerint éppen látja, lehetséges-e

akkor, hogy közülünk egyesek értelmesek, mások meg értelmetlenek?

HERMOGENÉSZ

Semmi esetre sem!

SZÓKRATÉSZ

Úgy gondolom ugyanis, hogy mivel meg vagy győződve arról, hogy van értelmesség is
meg értelmetlenség is, semmi esetre sem lehet igaza Prótagorasznak. Mert valójában egyik
sem lenne értelmesebb a másiknál, ha mindenki számára az lenne az igaz, amit ő éppen annak
lát.

HERMOGENÉSZ

Nyilvánvaló.

V. SZÓKRATÉSZ

De azt hiszem, azt sem tartod helyesnek, amit Euthüdémosz tanít, hogy tudniillik
„mindenre minden egyformán, egyszerre és mindig érvényes”. Mert így sem lehetnének
egyesek derekak, mások meg gonoszak, ha egyformán mindenki és mindig meg lenne a
kiválóság is meg a hitványság is.

HERMOGENÉSZ

Igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Ha tehát sem úgy nem áll a dolog, hogy mindenre minden egyformán, egyszerre és mindig
érvényes, sem pedig úgy nem, hogy mindenki számára minden egyenként más és más, akkor
világos, hogy a dolgoknak megvan a maguk állandó lényege, amit nem mi határozunk meg,
és
ami nem a mi tetszésünkhöz, látásmódunkhoz igazodik, hanem önmagában a saját meglevő
lényege szerint független.

HERMOGENÉSZ

Ez a helyes nézetem szerint, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

És vajon ez a megállapításunk csak a létező dolgokra érvényes, de azoknak cselekvéseire már nem? Vagy pedig a cselekvés is a létezőnek egy fajtája?

HERMOGENÉSZ

Persze hogy a cselekvés is a létező egyik fajtája.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát a cselekvés is a saját természete szerint megy végbe, és nem a mi elképzelésünk szerint. Például ha valamit el akarunk vágni, akkor úgy kell-e vágnunk, ahogy mi akarjuk és azzal, amivel mi akarjuk, vagy inkább akkor lesz belőle hasznunk és akkor cselekszünk helyesen, ha a vágás és a vághatóság természete szerint a megfelelő eszközzel vágunk; ha pedig a természet ellenére cselekszünk, akkor ugye hibázunk és semmit sem fogunk elérni?

HERMOGENÉSZ

Így gondolom én is.

SZÓKRATÉSZ

És ha valamit el akarunk égetni, ugye akkor sem járhatunk el akármiféle önkényes elképzelés szerint, hanem csak a helyes elgondolás szerint égethetünk, azaz csak az égetés, az égés és az eszköz természetének figyelembevételével?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Nemde a többivel is így áll a helyzet?

HERMOGENÉSZ

Egész biztosan.

VI. SZÓKRATÉSZ

És hát a beszéd vajon nem egyfajta cselekvés-e?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Vajon hát akkor úgy kell-e beszélni, ahogy az egyes ember kedve tartja, és az így beszélő fog-e helyesen beszélni, vagy pedig akkor jut az ember célhoz, és akkor fog helyesen

beszélni, ha úgy beszél és azzal az eszközzel, amit a dolgok természete a beszédben megkíván, ha pedig nem így jár el, akkor hibázik és semmit sem fog elérni?

HERMOGENÉSZ

Azt hiszem, igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Ugye része a beszédnek az elnevezés is, hiszen azáltal beszélünk, hogy a dolgokat elnevezzük?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Ugye az elnevezés is cselekvés, ha már a beszéd is dolgokra vonatkozó cselekvés volt?

HERMOGENÉSZ

Persze.

SZÓKRATÉSZ

A cselekvésekről pedig, ugye, megállapítottuk, hogy nem tőlünk függenek, hanem saját autonóm természetük van?

HERMOGENÉSZ

Igaz.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát úgy is kell elnevezni, ahogy a dolgok természete az elnevezést megkívánja, és azzal az eszközzel, amit megkíván, nem pedig úgy, ahogy mi akarjuk, ha következetesek akarunk maradni ahhoz, amiben az előbb megállapodtunk. Talán így jutnánk célhoz és így neveznénk el helyesen, másképp pedig nem.

HERMOGENÉSZ

Úgy látszik, igazad van.

VII. SZÓKRATÉSZ

No, hát akkor: ugye, amit vágni kellett, azt, hogy úgy mondjam, *valamivel* kellett vágni?

HERMOGENÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

És amit szőni kellett, azt is *valamivel* kellett szőni, amit pedig fűni kellett, azt is *valamivel* kellett fűni?

HERMOGENÉSZ

Nyilvánvaló.

SZÓKRATÉSZ

És ezek után, ugye, amit el kellett nevezni, azt is *valamivel* kell elnevezni?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

És hát mi volt az, amivel fűni kellett?

HERMOGENÉSZ

A fűró.

SZÓKRATÉSZ

Mi az, amivel szőni kell?

HERMOGENÉSZ

A vetélő.

SZÓKRATÉSZ

És mi az, amivel elnevezni kell?

HERMOGENÉSZ

A név.

SZÓKRATÉSZ

Jól mondod! Akkor hát a név, ugye, valamiféle eszköz?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Hát ha most azt kérdezném: Miféle eszköz a vetélő? Ugye az, amivel szövünk?

HERMOGENÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Mit csinálunk akkor, ha szövünk? Ugye a vízszintes és függőleges szálakat rendezzük?

HERMOGENÉSZ

Igaz.

SZÓKRATÉSZ

Ugye a fűrőről is meg a többi eszköztől is elmondhatnánk sorjában ezt a kérdés-feleletet?

HERMOGENÉSZ

Ei.

SZÓKRATÉSZ

El tudod-e ezt mondani így a névről is? Minthogy a név eszköz, mit csinálunk akkor, amikor elnevezünk?

HERMOGENÉSZ

Nem tudom megmondani.

SZÓKRATÉSZ

Talán tanítunk, közlünk akkor egymással valamit, és a dolgokat természetük szerint rendezzük?

HERMOGENÉSZ

Tényleg, igaz!

VIII. SZÓKRATÉSZ

Közlési, tanítási eszköz akkor hát a név és a lényeg rendezője, amiképpen a vetélő a szövet

rendezője.

HERMOGENÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A vetélő, ugye, szövőeszköz?

HERMOGENÉSZ

Hát hogyan lenne szövőeszköz?

SZÓKRATÉSZ

Aki ért a szövéshez, az fogja jól használni a vetélőt, mert jól használni annyi, mint szakszerűen, azaz a szövőmesterségnek megfelelően; a nevet pedig a tanító fogja jól használni, mert jól használni itt annyi, mint a tanítás, a közlés művészetének megfelelően.

HERMOGENÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Kinek a művét fogja jól használni a szövő, amikor a vetélőt használja?

HERMOGENÉSZ

Az esztergályosét.

SZÓKRATÉSZ

Vajon mindenki esztergályos, vagy csak az, aki ért a mesterséghez?

HERMOGENÉSZ

Aki ért a mesterséghez.

SZÓKRATÉSZ

És kinek a művét használja jól a fűrő, amikor a fűrőszerszámot használja?

HERMOGENÉSZ

A kovácsét.

SZÓKRATÉSZ

És hát mindenki kovács, vagy csak az, aki ért a mesterséghez?

HERMOGENÉSZ

Aki ért a mesterséghez.

SZÓKRATÉSZ

Nos hát akkor: kinek a művét használja a tanító akkor, amikor a nevet használja?

HERMOGENÉSZ

Ezt már nem tudom megmondani.

SZÓKRATÉSZ

Azt sem tudod megmondani, honnan vesszük azokat a neveket, amelyeket használunk?

HERMOGENÉSZ

Azt sem.

SZÓKRATÉSZ

Hát nem úgy gondolod talán, hogy a szokás* hagyományozza ezeket számunkra?

HERMOGENÉSZ

Ez valószínű.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát, ugye, a szokás-, illetőleg a törvényalkotónak művét használja a tanító, amikor a nevet használja?

HERMOGENÉSZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

És mit gondolsz, mindenki lehet törvényalkotó, vagy csak az, aki ért ehhez a mesterséghez?

HERMOGENÉSZ

Csak az, aki ért a mesterséghez.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát nem mindenki adhat nevet, Hermogenész, csak az úgynevezett *névalkotó*, ez pedig, úgy látszik, szokás-, illetőleg törvényalkotó, aki pedig a legritkább művész az emberek között.

HERMOGENÉSZ

Úgy látszik.

IX. SZÓKRATÉSZ

Nos hát, akkor gondold meg jól, mire ügyel a törvényalkotó, amikor nevet ad? Gondolj csak arra, amit az előbb mondtunk! Mire ügyel az esztergályos, amikor vetélőt készít? Vajon hát nem a szövés természetére?

HERMOGENÉSZ

Dehogyanisnem.

SZÓKRATÉSZ

És ha készítés közben eltörik a vetélő, akkor vajon az újnak elkészítésénél a töröttre fog-e ügyelni, vagy pedig a vetélőnek arra az ideális ősképre, amelyet már az eltört vetélő készítésekor is mintául vett?

HERMOGENÉSZ

Azt hiszem, az ideális ősképre lesz tekintettel.

SZÓKRATÉSZ

Hát nem éppen ez az őskép, az idea érdemli-e meg a leginkább a vetélő nevet?

HERMOGENÉSZ

De azt hiszem.

SZÓKRATÉSZ

Tehát minden vetélőben, akár vékony, akár vastag, akár len-, akár gyapjúfonal szövéséhez használják, meg kell lennie a vetélő ősképeinek, ideájának és annak a tulajdonságnak, amely az egyes különleges munka elvégzésére a legalkalmasabb.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Így van ez a többi eszközzel is. Céljának megfelelő természetes tulajdonságát megismerve, ezt kell megvalósítania készítőjének abban az anyagban, amiből elkészíti, nem önkényesen, ahogy a készítő akarja, hanem ahogy az eszköz természete megkívánja. Mert a készítőnek értenie kell ahhoz, hogy a vasban megvalósítsa a fűrő egyes sajátos céljainak megfelelő természetét.

HERMOGENÉSZ

Igazad van.

SZÓKRATÉSZ

És értenie kell ahhoz, hogy a fában megvalósítsa a vetélő egyes sajátos céljainak megfelelő természetét.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Mert természettől fogva mindenfajta szövethez más- és másfajta vetélő kell, és így van ez a többi hasonló esetben is.

HERMOGENÉSZ

Így hát.

SZÓKRATÉSZ

No és akkor, kedves barátom, vajon nem kell-e a törvényalkotónak is értenie ahhoz, hogy hangokban és szótagokban valósítsa meg a név természetét, és vajon nem úgy kell-e a neveket alkotnia, hogy mintául a név ősképet, az ideát veszi, ha igazán névalkotó akar lenni? Azon pedig, hogy nem minden névalkotó ugyanazokat a szótagokat használja, nem kell csodálkoznunk, hiszen a kovácsok se mind ugyanazt a vasat használják, ha mindnyájan ugyanazt az eszközt készítik is ugyanarra a célra. Ha ugyanazt az ideát valósítja meg, ha más vasból készült is, jó a szerszám, akár itt csinálták, akár a barbárok között. Nemde?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát, ugye, aszerint fogod megítélni a törvényalkotót itt is meg a barbárok között is, hogy amíg a dolgoknak megfelelő név ideáját valósítja meg akármiféle szótagokban is, egyik sem rosszabb a másiknál, sem az itteni, sem a külföldi.

HERMOGENÉSZ

Nyilvánvaló.

X. SZÓKRATÉSZ

De ki tudja hát eldönteni, hogy a vetelő igazi ideája valósult-e meg a fában? Az-e, aki készítette, az esztergályos, vagy inkább az, aki használja, a szövőmester?

HERMOGENÉSZ

Én azt hiszem, Szókratész, az, aki használja.

SZÓKRATÉSZ

Ki az, aki a lantkészítő művét használja? Hát nem az, aki a készülő munkát a legjobban tudná irányítani, és aki utána meg tudja ítélni, hogy jól készült-e vagy sem?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

És ki ez?

HERMOGENÉSZ

A lantos.

SZÓKRATÉSZ

És ki az, aki ugyanezt megteszi a hajóács művével?

HERMOGENÉSZ

A hajókormányos.

SZÓKRATÉSZ

És ki tudná legjobban irányítani a névalkotó munkáját, ki tudná megítélni művét, mind itt nálunk, mind pedig a nem-görögöknél? Hát nem az, aki e művet használni fogja?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Vajon hát ez nem az, aki kérdezni tud?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

És ez, ugye, az, aki felelni is tud?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Aki pedig kérdezni és felelni tud, ugye az nem más, mint a dialektikus?

HERMOGENÉSZ

Úgy van, az ilyent dialektikusnak nevezzük.

SZÓKRATÉSZ

Az ácsnak, ugye, az a feladata, hogy a hajókormányos utasítása szerint készítse el a kormányrudat, ha azt akarja, hogy a kormányrúd jó legyen?

HERMOGENÉSZ

Igen, az.

SZÓKRATÉSZ

Úgy látszik akkor, a névalkotónak meg az a feladata, hogy a dialektikus utasítása szerint alkossa a nevet, ha jó nevet akar alkotni.

HERMOGENÉSZ

Valóban, úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát, Hermogenész, a névalkotás a te saját véleményed szerint se valami könnyű dolog, és nem akárki végezheti el ezt a feladatot. És igaza van Kratülosznak, amikor azt állítja, hogy természettől van a dolgoknak nevük, és hogy nem mindenki gyárthat neveket, csak az, aki figyelembe veszi minden dolognak természetből meglévő nevét, és ezt az ideát hangokban és szótagokban meg is tudja valósítani.

HERMOGENÉSZ

Nem tudok ellentmondani véleményednek, Szókratész. És mégis nem olyan könnyű dolog elhinni ezt az egész levezetést. Hanem azt hiszem, sokkal jobban meggyőzhetnél, ha példán mutatnád meg, mi az, amit „a név természetes valóságának” tartasz.

SZÓKRATÉSZ

Én semmit sem tartok annak, kedves Hermogenészem. Úgy látom, elfelejtetted, amit kevéssel ezelőtt mondtam, hogy tudniillik én erről semmit sem tudok, csak veled együtt vizsgálom a kérdést. Most aztán vizsgálódva te meg én közösen arra az eredményre jutottunk, hogy ellentétben eredeti felfogásoddal, van a névnek természettől valami helyessége, és hogy nem minden ember adhat a dolgoknak nevet. Nemde?

HERMOGENÉSZ

De igen.

XI. SZÓKRATÉSZ

Ha tehát tudni akarsz, hogy miben áll az a helyesség, akkor folytatnunk kell vizsgálódásunkat.

HERMOGENÉSZ

Mindenesetre szeretném tudni.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát kutasd!

HERMOGENÉSZ

De hát hogy lehet ezt kutatni?

SZÓKRATÉSZ

A leghelyesebb módja a kutatásnak az lenne, barátom, ha azokhoz fordulnál, akik értenek ehhez, és akiknek pénzzel és hálával fizethetnél. Ezek pedig a szofisták, akiknek testvéred, Kalliasz is sokat fizetett, hogy bölcs legyen. Ha pedig atyai örökségeddel nem rendelkezel, kérd meg testvéredet, és bírd rá, hogy világosítson föl ebben az ügyben, ahogy Prótagorasztól tanulta.

HERMOGENÉSZ

De mégiscsak furcsa kérés lenne ez, Szókratész, ha én, bár Prótagorasz „Igazság”-át nem fogadom el, mégis helyeselném azokat az állításokat, amelyek erre az „Igazság”-ra épülnek.

SZÓKRATÉSZ

Hát ha ez neked nem tetszik, akkor Homérosztól és a többi költőtől kell tanulnod.

HERMOGENÉSZ

De hát ugyan, Szókratész, mit mond Homérosz a nevekről és hol?

SZÓKRATÉSZ

Több helyen beszél erről. De a legfontosabb és legszebb az a hely, ahol megkülönbözteti a dolgok istenektől és emberektől adott nevét. Vagy nem gondolod, hogy ezen a helyen valami nagy és csodálatos dolgot mond a nevek valódiságáról, helyességéről? Mert az csak nyilvánvaló, hogy az istenek a dolgokat valódi, természetes nevükön nevezik! Vagy nem gondolod?

HERMOGENÉSZ

Tudom, tudom. Ha egyáltalán nevet adnak az istenek a dolgoknak, akkor egész biztosan helyes nevet adnak. De hát miről beszélsz voltaképpen?

SZÓKRATÉSZ

Hát nem tudod, hogy arról a trójai folyóról, amely Héphaisztossal küzdött, mondja

Homérosz:

Xanthosznak hívják az istenek, Szkamandrosznak az emberek?*

HERMOGENÉSZ

Tényleg!

SZÓKRATÉSZ

Na, hát nem tartod ezt nagyszerű dolognak, tudni, hogy miért helyesebb ezt a folyót Xanthosznak hívni, mintsem Szkamandrosznak? Vagy ha akarod, vegyük azt a másikat, azt a madárról szóló verset:

Khalkisznak hívják az istenek, az emberek meg kümindisznek (ölyvnek).*

Jelentéktelennek tartod talán azt a tudást, hogy miért helyesebb ugyanazt a madarat *khalkisz*-nak hívni, mintsem *kümindisz*-nek? Vagy hogy miért helyesebb név Batieisz, mint Müriné? És a többi ehhez hasonló Homérosznál meg a többi költőnél? De ez talán magas lesz a mi véges emberi értelmünknek. Azt hiszem, könnyebb lesz emberi értelemmel kivizsgálni, hogy állunk a *Szkamandriosz* és *Asztüanax* nevekkal, amelyek Homérosz szerint Hektór fiának nevei, hogy áll ezeknek a helyessége? Ismered, ugye, a verseket, amelyekben erről van szó?

HERMOGENÉSZ

Hogyne.

SZÓKRATÉSZ

No, hát mit gondolsz, melyiket tartotta Homérosz a gyerek valódibb nevének, az *Asztüanax*-ot-e vagy a *Szkamandriosz*-t?

HERMOGENÉSZ

Nem tudom megmondani.

XII. SZÓKRATÉSZ

Gondolkodj így: ha azt kérdeznék tőled, hogy kik adnak helyesebb nevet, az értelmesek-e vagy az értelmetlenek, mit felelnél?

HERMOGENÉSZ

Nyilván azt felelném, hogy az értelmesek.

SZÓKRATÉSZ

És vajon hát az asszonyokat tartod-e értelmesebbnek a városokban, vagy a férfiakat, hogy általánosságban beszéljünk a nemekről?

HERMOGENÉSZ

A férfiakat.

SZÓKRATÉSZ

No és hát nem tudod, hogy Homérosz szerint Hektór fiát a trójai férfiak nevezték Asztüanaxnak? Ebből következik, hogy Szkamandriosznak meg a nők nevezték, ha már egyszer Asztüanaxnak a férfiak hívták.

HERMOGENÉSZ

Valóban.

SZÓKRATÉSZ

És hát nem tartotta Homérosz is bölcsebbnek a trójaiakat, mint asszonyaikat?

HERMOGENÉSZ

De azt hiszem.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát ő is azt tartotta, hogy a fiúnak az Asztüanax helyesebb neve, mint a Szkamandriosz.

HERMOGENÉSZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

Vizsgáljuk mármost meg, hogy miért. Talán éppen a költő adja ebben a legjobb útbaigazítást. Hiszen azt mondja Hektórról, hogy:

egyedül védte a várost meg a hosszú falakat.

Éppen ezért helyes is, hogy a város megmentőjének fiát Asztüanaxnak hívják, azaz a „város urának”, tudniillik ama város urának, amelyet apja mentett meg.

HERMOGENÉSZ

Ez világos!

SZÓKRATÉSZ

No, hát akkor rajta, tovább, kedves barátom. Hát Hektórnak nem Homérosz adott nevet?

HERMOGENÉSZ

Hát ezt miből gondolod?

SZÓKRATÉSZ

Abból, hogy úgy látom, ez nagyon hasonlít az Asztüanaxhoz, és olyanok ezek a nevek, mintha görögök lennének. Mert *anax* és *hektór* majdnem ugyanazt jelenti. Mert aki valaminek ura (*anax*), az annak birtokosa is (*hektór*), hiszen nyilvánvaló, hogy uralkodik is rajta, meg bírja is. Vagy úgy gondolod talán, nincs igazam és tévedek, ha azt hiszem, hogy nyomában vagyok annak, mit tartott Homérosz a nevek valódiságáról, helyességéről?

HERMOGENÉSZ

Nem, istenemre, nem tévedsz, sőt, úgy látszik, nyomon vagy.

XIII. SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem ugyanis, helyénvaló, ha az oroszlán fiát oroszlánnak, a lóét pedig lónak hívják. Nem arról beszélek, ha különös csodaként a ló mást hoz világra mint lovat, hanem arról, amikor az újszülött természetesen a saját fajtájának újszülöttje. Ha természetellenes módon egy ló egy tehénnek újszülöttjét, egy borjút hozna világra, akkor ezt nem csikónak, hanem borjúnak kellene nevezni. És ha egy embernek nem emberi újszülöttje lenne, akkor ezt sem kellene embernek nevezni; csak akkor helyes az elnevezés, ha a gyermek normális emberi újszülött. És ugyanez érvényes a fákra is meg a többire mind. Vagy nem értesz talán egyet velem?

HERMOGENÉSZ

De egyetértek.

SZÓKRATÉSZ

No jó, csak azután vigyázz, hogy félre ne vezesselek. Ugyanígy hát a király fiát is királynak kell neveznünk. Az aztán már nem változtat a lényegen, hogy a név esetleg más szótagokból áll; akár több egy betűvel, akár kevesebb, mindegy az, a fontos csak az, hogy a dolog lényege jusson kifejezésre a névben.

HERMOGENÉSZ

Hát ezt hogy gondolod?

SZÓKRATÉSZ

Nagyon egyszerűen; tudod, úgy, ahogy a betűknek is nevet adunk, és nem magukban mondjuk őket a következő négy: az E, Y, O és Ω kivételével.* A többieknél ugyanis, akár magánhangzók, akár mássalhangzók, még egyéb betűket is rakunk hozzájuk a névben. Amíg azonban a névben benne van a betűnek sajátja és fölismerhető, addig jogosan nevezhetjük ezzel a névvel az illető betűt. Mint például a *béta* név; láthatod, hogy az *é*, a *t* és az *a* betűk hozzátétele semmit sem változtat azon, hogy a név a törvényalkotó akarata szerint a betű természetét, lényegét juttassa kifejezésre. Így hát a névalkotó értett ahhoz, hogy jól adjon nevet a betűknek.

HERMOGENÉSZ

Azt hiszem, igazad van.

SZÓKRATÉSZ

No és nem érvényes talán ez a királyra is? Mert a királytól király, a jótól jó és a széptől szép származik, és így van ez általában minden esetben, hogy tudniillik az újszülött minden fajtánál ugyanahhoz a fajtához tartozik, mint elődje, ha persze valami csoda nem történik; ezért hát aztán ugyanazzal a névvel is kell nevezni. A szótagokba viszont lehet változatosságot vinni, úgyhogy a nevek a laikus számára különbözőeknek látszódnak, holott valójában azonosak. Amiképpen mi az azonos orvosságokat is színük és illatuk alapján különbözőeknek tartjuk, de az orvos, aki az orvosság lényegét vizsgálja, tudja, hogy minden egyes esetben ugyanarról az orvosságról van szó, amit a lényegtelen mellékes anyagok nem változtatnak meg. Talán ugyanígy a nevek lényegét vizsgálja az is, aki ért a nevekhez, és akit nem vezet félre az, ha valamely névben egy betűvel több vagy kevesebb van, vagy ha a névnek a lényegét egészen más betűkkel fejezik is ki. Amiképpen az előbbi példánkban is: az *Asztüanax* és a *Hektór* nevekben a *t*-n kívül nincs is azonos betű, és mégis a két név ugyanazt jelenti. És hát az *Arkhepolisz* (város ura) névben melyik betű azonos az előbbi két név betűivel? És mégis ugyanazt jelenti ez is! És így van még sok más név is, ami egyszerűen csak királyt jelent, vagy ismét más, ami hadvezért jelent, mint például *Agisz* (vezér),

Polemarkhosz (hadvezér) és *Eupolemosz* (jó katona); egyes nevek az orvosi foglalkozást jelölik, mint *Iatroklész* (híres orvos) és *Akeszimbrotosz* (gyógyító ember). Könnyen

találhatnánk így még egész csomó olyan nevet, amelyben a szótagok és betűk különböznek, és mégis a név ugyanazt az értelmet fejezi ki. Ez a véleményed neked is, vagy talán nem?

HERMOGENÉSZ

Persze hogy ez a véleményem.

SZÓKRATÉSZ

A természetes, normális utódoknak tehát ugyanazokat a neveket kell adnunk, mint elődeiknek.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

XIV. SZÓKRATÉSZ

Hát azoknak milyen nevet kell adjunk, akik nem természetes módon, hanem valami különös csodaképpen jöttek a világra? Például, ha egy derék, istenfélő embernek istentelen fia születik? Hát akkor vajon nem úgy kell-e elneveznünk, mint ahogy az előbbi példánkban; ha egy lónak borja születik, akkor, ugye, nem szülőjéről nevezzük el, hanem a fajta szerint, amelyikbe tartozik?

HERMOGENÉSZ

Nyilvánvaló.

SZÓKRATÉSZ

Így hát, ha az istenfélőnek istentelen fia születik, akkor ezt faji hovatarozandósága szerint kell elneveznünk.

HERMOGENÉSZ

Igaz!

SZÓKRATÉSZ

Tehát nem *Theophilosz*-nak (istenhívő) vagy *Mnészitheosz*-nak (istenre emlékező) és nem is valami effélének, hanem éppen az ellenkezőjének kell neveznünk, ha azt akarjuk, hogy helyes és valódi legyen a név.

HERMOGENÉSZ

Feltétlenül, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Amiképpen az *Oresztész* is, úgy látszik, valódi név, akár a véletlen adta ezt az illetőnek, akár valami költő, mert hiszen ez viselőjének állatiasságát, vadságát és éppen zordságát (*oreinon*) fejezi ki.

HERMOGENÉSZ

Valóban, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Sőt, úgy látszik, nemcsak neki, apjának is természetes valódi neve van.

HERMOGENÉSZ

Valószínűleg.

SZÓKRATÉSZ

Mert *Agamemnón* olyan ember, aki ha valamit egyszer elhatározott, szívós kitartással és eréllyel véghez is viszi határozatát. Bizonyíték erre az, hogy serege bátran kitartott Trója alatt.

Az *Agamemnón* név is arra utal, hogy ez az ember *csodálatos* volt a kitartásban, azaz a *maradásban* (*agasztosz* és *moné*). Lehet, hogy még *Atreusz*-nak is helyes neve van. Mert tényleg Khrüszipposz meggyilkolása, amiben *Atreusz* részes volt, és mindaz, amit

Thüesztésszel tett, büntetésre méltó és *elvetemült* dolog (*atéra*). A név jelentése azonban egy kicsit félrehajlik és homályban marad, úgyhogy nem mindenki előtt fedi fel viselőjének természetét, de azoknak, akik értenek a nevekhez, elég világosan beszél ez a megjelölés: *Atreusz*. Mert akár *ateiresz*-re (hajthatatlan), akár *atreszton*-ra (rettenthetetlen) vagy *atéron*-ra (elvetemült) gondoljunk is, egyformán megérdemelte viselője ezt a nevet. Sőt azt hiszem, *Pelopsz*-ra is jellemző a neve. Mert ez a név *rövidlátót* jelent.

HERMOGENÉSZ

Hogyhogy?

SZÓKRATÉSZ

Hát úgy, hogy erről az emberről azt mesélik, hogy amikor Mürtiloszt megölte, nem gondolt a jövőre és nem látta előre a következményeket, hogy mennyi szerencsétlenséget okoz ezzel késő utódainak. Mert csak a jelenvalót, a közelit látta – hiszen ezt jelenti a *pelasz* –, amikor mindenáron feleségül akarta venni Hippodameiát. Azt meg, hogy a *Tantalosz* valódi és természetes név, mindenki beláthatja, ha igazak azok a történetek, amelyeket *Tantalosz*ról mesélnek.

HERMOGENÉSZ

Miféle történetek?

SZÓKRATÉSZ

Hát az a sok szerencsétlenség, ami még életében érte, és ami végül országát is romlásba vitte, meg aztán halála után a kőnek a *lebegése (tantaleia)* a feje felett, ami oly különös módon emlékeztet a nevére. Sőt úgy látszik, mintha valaki *igen szerencsétlenségnek, talantatosz-*nak akarta volna nevezni, de aztán ezt a szándékát elrejtve, a *Tantalosz* nevet adta neki. Úgy látszik tehát, hogy híre alapján a szerencsétlenség adta neki ezt a nevet. Azt hiszem, állítólagos apjának, Zeusznak is nagyon találó a neve, csak hogy ezt nem olyan könnyű felismerni. Mert a Zeusz név majdnem egy egész mondat. Az emberek ezt kettéválasztják, és egyik részük az egyiket, másik részük meg a másikat használja; mert egyesek tárgyasetben a *Zéna*, mások meg a *Dia* alakot mondják. Ha ezt a kettőt összekapcsoljuk, akkor a kettő együtt fejezi ki az isten lényegét, és mint említettük, épp ez a név feladata. Mert számunkra, éppúgy, mint minden létező számára, az élet (*zén*) legfőbb forrása Zeusz, mindenek ura és királya. Éppen ezért helyesen nevezik ezt az istent olyannak, mint aki *által (dia)* a többi élőlény mind az élet (*zén*) részese. De amint mondom, a név két részre van osztva: *Zéna* és *Dia*, bár a kettő egy és ugyanaz. Hogy ez az isten Kronosz fia, az az első hallásra talán káromlásnak látszik, de

mégis találó ez az elnevezés, hogy tudniillik Zeusz egy nagy észnek a fia; mert a *korosz* szó itt

nem *gyermeket* jelent, hanem az értelem (*nusz*) tisztaságát, zavartalanságát.* Ez a Kronosz a monda szerint Uranosz fia. A felfelé nézést pedig helyesen mondják éginek, azaz *urania*-nak, mert az ilyen látja a fentieket (*horósza ta anó*); ezért mondhatják hát, Hermogenész, a meteorológusok, hogy a tiszta értelem onnan származik, és az égnek, *uranosz*-nak helyes a neve. És ha még emlékeznék Hésziodosz genealógiájából ezeknek az isteneknek többi elődjére, tovább folytatnám annak a kimutatását, hogy ezeknek is valódi nevük van, míg végleg ki nem meríteném ezt a bölcsességet, ami nem tudom, hogy ihletett meg engem most ily hirtelen, és végére járnék, hogy csődöt mond-e ez egyszer vagy sem.

HERMOGENÉSZ

Bizony, Szókratész, nekem az a benyomásom, mintha isten szállott volna meg, és egyszerre csak kinyilatkoztatásokba fognál volna.

XV. SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem, kedves Hermogenész, ez alighanem a prozpaltéi Euthüphrónról ragadt rám, mert ma reggel sokáig együtt voltam vele és hallgattam beszédére. Úgy látszik, megszállottságában nemcsak a fületem töltötte meg ezzel a démoni bölcsességgel, hanem lelkemre is hatott. Úgy gondolom tehát, jó lenne a következőképpen cselekedni: használjuk ki

ma ezt a megszállottságot és tekintsük át a nevekre vonatkozó többi kérdést is; aztán majd holnap, ha ti is jónak látjátok, istenhozzádot mondunk ennek a bölcsességnek, és megtisztulunk, ha találunk egy olyan papot vagy szofistát, aki meg tud tisztítani.

HERMOGENÉSZ

Helyes, én beleegyezem, mert szívesen hallgatnálak tovább is a nevekről.

SZÓKRATÉSZ

Hát akkor rajta! Mivel kezdjük hát vizsgálódásunkat most, miután módot találtunk arra, hogy meggyőződünk, vajon vallomást tesznek a nevek arról, hogy nemcsak úgy véletlenül ragadtak a dolgokra, hanem van bizonyos valódiságuk? Mert hát a hērószok és az emberek szokásos nevei talán félrevezetnek bennünket. Hiszen sok ember ugyanazt a nevet viseli, mint amit ősei viseltek, bár ez néha rá éppen nem talál, mint az előbb megállapítottuk, aztán meg némely név adásánál a kívánság volt irányadó, mint például Eutükhidész (szerencsés), Szósziasz (egészséges), Theophilosz (istennek kedves) és a többi. Az ilyenekkel ne törődjünk.

Sokkal valószínűbb, hogy azokban a nevekben találunk helyességet, valódiságot, amelyek örökkévaló dolgokra vonatkoznak. Mert valószínű, hogy éppen ezeknél a neveknél erőltette meg magát legjobban az, aki a nevet adta. Sőt lehetséges, hogy az ilyen nevek részben nem is emberektől, hanem valami isteni hatalomtól származnak.

HERMOGENÉSZ

Azt hiszem, igazad lehet, Szókratész.

XVI. SZÓKRATÉSZ

No és hát akkor nem lenne-e méltányos magukkal az istenekkel kezdeni, és megvizsgálni, hogy mennyiben helyes az ő nevük, a *theoi* szó?

HERMOGENÉSZ

De alighanem.

SZÓKRATÉSZ

Én hát valami ilyesmit gyanítok: azok az első emberek, akik Hellaszban laktak, mint sok barbár nép még ma is, csak az olyan dolgokat tartották isteneknek, mint a napot, a holdat, a földet, a csillagokat és az eget; minthogy pedig látták, hogy ezek a dolgok állandóan mozgásban vannak, futnak, erről a természetes *futásról* (*thein*) nevezték el őket *theosz*-oknak, azaz isteneknek. Később aztán, amikor megismerték a többi istent is, ezt a nevet általánosították. Valószínű ez, amit mondok, vagy nem?

HERMOGENÉSZ

De nagyon is valószínű!

SZÓKRATÉSZ

Hát ezek után mit vizsgáljunk?

HERMOGENÉSZ

A démonokat.

SZÓKRATÉSZ

Tényleg, Hermogenész! Mit is jelent ez a név, hogy *démonok*? Figyelj csak, helyes-e a

föltevésem!

HERMOGENÉSZ

No, mondd csak!

SZÓKRATÉSZ

Tudod-e, kiket nevez Hésziodosz démonoknak (jótét lelkeknek)?

HERMOGENÉSZ

Nem emlékszem rá.

SZÓKRATÉSZ

És arra se emlékszel, hogy szerinte az első az *aranynemzedék* volt?

HERMOGENÉSZ

De igen, azt tudom.

SZÓKRATÉSZ

No, hát erről mondja Hésziodosz:

És azután, hogy e népet a végzete eltakará már,
Föld mélyén lakozók és szentelt démonok ők már,
Jók, szelídek s bajtól védik az emberiséget.*

HERMOGENÉSZ

No és mit akarsz ezzel?

SZÓKRATÉSZ

Azt, hogy szerintem az *aranynemzedék* nem azt jelenti, hogy aranyból volt, hanem hogy derék és becsületes volt. És erre a bizonyítékom az, hogy minket meg vasnemzedéknek hívnak.

HERMOGENÉSZ

Igazad van!

SZÓKRATÉSZ

No és hát nem gondolod, hogy a mai emberek közül is a derék ember az aranynemzedékből való?

HERMOGENÉSZ

De az valószínű.

SZÓKRATÉSZ

A derekak pedig, ugye, eszesek.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Azért hát úgy gondolom, azért nevezi őket *démonoknak* a költő, mivel hogy eszesek és bölcsök (*daémonesz*) voltak. Így hangzik régi görög nyelven ez a szó. Igaza van hát Hésziodosznak és minden költőnek, aki azt mondja, hogy a derék és kiváló embernek, ha meghal, nagy tisztesség és kitüntetés jut osztályrészül, mert daimón lesz, azaz bölcsességéről kapja melléknevét. Ezért tartok én is minden derék és kiváló embert, akár él, akár meghalt, démoninak, és ezért helyes, valódi név a *démon*.

HERMOGENÉSZ

Igazat kell adjak neked, Szókratész. De mondd csak, mit jelent a *hérósz* név?

SZÓKRATÉSZ

Ezt aztán igazán nem nehéz kitalálni. Hiszen ez a név csak egy kicsit ferdült el, és ez jelzi, hogy a hérószok *erósz*-nak köszönhetik eredetüket.

HERMOGENÉSZ

Hogy gondolod?

SZÓKRATÉSZ

Nem tudod, hogy a hérószok félistenek?

HERMOGENÉSZ

No és?

SZÓKRATÉSZ

Mindnyájan úgy születtek, hogy vagy egy isten földi nőbe, vagy egy istennő földi férfiba szeretett. Ha ezt is a régi attikai kiejtés szerint vizsgálod, akkor inkább megérted, mert akkor világos lesz előtted, hogy ez a név Erósz (szerelem) nevéből, akinek a hérószok eredetüket köszönhetik, alig tér el, és az is csak a talány kedvéért van. Tehát vagy ez a magyarázata a hérósz névnek, vagy pedig az, hogy ezek a hérószok bölcsök, nagy szónokok és vitázók voltak, akik fogas kérdéseket tudtak tenni; mert *eirein* azt jelenti, hogy beszélni. Amint hát mondom, az attikai nyelvjárásban hérósz *szónokot*, *kérdezősködőt* (*erótétikosz*) jelent; így aztán a hérószok nemzedéke szónok- és szofistafajta volt. De hát ezt nem nehéz fölismerni,

hanem sokkal nehezebb azt megérteni, hogy miért nevezik tulajdonképpen az embereket *anthróposz*-nak. Vagy tudod talán?

XVII. HERMOGENÉSZ

Ugyan már honnan tudnám? Még ha ki is tudnám találni, akkor se törném a fejem, minthogy azt hiszem, te úgyis könnyebben kitalárod.

SZÓKRATÉSZ

Úgy látszik, bízol Euthüprón ihletésében.

HERMOGENÉSZ

Hát persze.

SZÓKRATÉSZ

Nagyon helyes. Most is úgy látom, gyönyörűen rám jött ez az ihlet, és ha nem vigyázok, bizony ma még bölcsebb leszek a kelleténél. Figyelj csak, mit mondok. Mindenekelőtt arra kell ügyelni a nevekénél, hogy amikor tervszerűen nevet adunk, betűket szúrunk közbe vagy kihagyunk, és a hangsúlyt megváltoztatjuk. Például ha azt akarjuk, hogy a *Dii philosz* mondatszakaszból név legyen, akkor az egyik iótát kilökjük, és a középső éles hangsúlyú szótag helyett hangsúlytalanat ejtünk (*Diphilosz*). Máskor viszont betűket szúrunk közbe és az előzőleg hangsúlytalan szótagot

élesnek ejtjük.

HERMOGENÉSZ

Igazat beszélsz.

SZÓKRATÉSZ

Úgy gondolom, ezek közül a változások közül egy az ember nevéén, az *anthróposz* szón is végbement. Egy egész mondatból ugyanis név lett azáltal, hogy egy betű, tudniillik az *a* kiesett, és a szó vége hangsúlytalanná lett.

HERMOGENÉSZ

Hogy mondd?

SZÓKRATÉSZ

A következőképpen: ez a név, hogy *anthróposz*, arra utal, hogy míg a többi élőlény nem szemléli, nem gondolja és nem is vizsgálja meg azt, amit látott, az ember, ha egyszer látott valamit – ezt jelenti az *opópe* –, *megvizsgálja (anathrei)*, és gondolkodik is azon, amit látott. Épp ezért az összes élőlények közül egyedül az embernek neve az, hogy *anthróposz*, mert csak ő vizsgálja meg azt, amit látott; *anathrón ha opópe*.

HERMOGENÉSZ

No és hát mi következik most ezek után? Megkérdezhetem tőled azt, amit tudni szeretnék?

SZÓKRATÉSZ Feltétlenül.
HERMOGENÉSZ

Úgy gondolom, ezzel szorosan összefügg még egy dolog. Hiszen azt mondjuk, hogy az ember lélekből és testből áll.

SZÓKRATÉSZ

Nyilvánvaló.

HERMOGENÉSZ

Próbáljuk meg hát ezeket a szavakat is elemezni, mint az előbbieket.

SZÓKRATÉSZ

Azt akarod hát, ugye, hogy megvizsgáljuk, helyes név-e a lélekre az, hogy *pszükhé*, és utána vegyük elő a test nevét, a *szómá*-t?

HERMOGENÉSZ

Igen, azt.

SZÓKRATÉSZ

Hogy hát rögtönözve beszéljek, azt hiszem, azok, akik a lelket *pszükhé*-nek nevezték, arra gondoltak, hogy a lélek, ha benne van a testben az élet oka, ez teszi lehetővé a légzést, vagyis a *lélegzést* (*anapszükhéi*); ha pedig ez a lélegzőből eltávozik, akkor a test elpusztul és meghal.

Ezért hívják hát *pszükhé*-nek. De kérlek, várj csak! Azt hiszem, olyan magyarázat jutott épp most eszembe, amit sokkal meggyőzőbbnek találnának Euthüphrón hívei. Mert ezt az előbbi biztosan lenéznék, és túlságosan nehézkesnek mondanák. Figyelj csak erre a másikra, vajon nem jobban tetszik-e neked is emez.

HERMOGENÉSZ

Na, halljuk csak.

SZÓKRATÉSZ

Mit gondolsz, mi tartja (*ekhei*) és mi hajtja (*okhei*) az egész testnek természetét, hogy éljen és mozogjon, ha nem a lélek?

HERMOGENÉSZ

Persze hogy a lélek.

SZÓKRATÉSZ

No és hát nem hiszed el Anaxagorasznak, hogy az ész és a lélek tartja rendben a többi dolog természetét is?

HERMOGENÉSZ

Dehogyanem.

SZÓKRATÉSZ

E tulajdonsága szerint tehát azt a princípiumot, amely *a természet hajtja és összetartja (hé phüszin okhai kai ekhei)*, *phüszekhé*-nek nevezhetnénk. Ezt a szót aztán *pszükhé*-re is cifrázhatjuk.

HERMOGENÉSZ

Feltétlenül! Ez a magyarázat még ügyesebb, körmönfontabb, mint az előbbi.

SZÓKRATÉSZ

Úgy is van. Mert nevetséges is lenne a névadás, ha úgy lenne, ahogy az előbb megmagyaráztam.

HERMOGENÉSZ

No és most hogy áll a másik?

SZÓKRATÉSZ

A testre, a *szómá*-ra gondolsz?

HERMOGENÉSZ

Arra.

SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem, nagyon is sokféle jelentése van ennek, ha egy kicsit változtatjuk is meg. Mert

egyesek azt mondják, hogy ez a léleknek *széma*-ja, azaz sírköve, minthogy a lélek a földi életben el van temetve. Vagy hogy a lélek ezáltal ad *jelt* magáról és azért a helyes forma *széma* lenne. Az én véleményem szerint azonban az orphikusoktól származik ez a név, minthogy szerintük a lélek bűnhődik bűneiért. A test viszont a léleknek börtönszerű védett helye, hogy abban őriztessék (*szózétai*), míg ki nem tölti büntetését. Ezért hívják a testet *szóma*-nak. Így aztán nem kell a magyarázatnak a néven egy betűt sem változtatnia.

XVIII. HERMOGENÉSZ

Hát ezt a nevet jól megmagyaráztad, Szókratész. De nem lehetne-e talán az istenek neveit is megvizsgálni, és kimutatni róluk, hogy mennyiben helyesek, valódiak ezek, úgy, ahogy az előbb Zeusz nevééről kimutattad?

SZÓKRATÉSZ

Persze hogy meg lehetne, nagyon is szépen, Hermogenész, ha belátnánk, hogy mi az istenekről semmit sem tudunk, sem őrölük magukról, sem pedig neveikről, ahogy ők magukat nevezik; mert nyilvánvaló, hogy ők igazi, valódi neveket adnak maguknak. A másik helyes mód pedig az lenne, hogy mi is úgy nevezzük őket, ahogy nekik kedves, mint ahogy az imában tesszük, mivel mi semmit sem tudunk; én ezt nagyon szép szokásnak tartom. Ha tehát akarod, vizsgáljuk meg ezt a kérdést is, de bocsássuk előre az isteneknek, hogy mi őket nem akarjuk megvizsgálni mert erre képtelenek vagyunk, hanem csak azt vizsgáljuk, hogy mire gondoltak az emberek, amikor nevet adtak nekik. Ezért aztán az istenek sem haragudhatnak meg.

HERMOGENÉSZ

Istenfélően beszélsz, Szókratész. Csakugyan, tegyünk így.

SZÓKRATÉSZ

Ne kezdjük talán a szokás szerint *Hesztia*-val?

HERMOGENÉSZ

De, így illenék.

SZÓKRATÉSZ

Mire gondolhatott hát az, aki a *Hesztia* nevet adta?

HERMOGENÉSZ

Ez bizony nem könnyű kérdés.

SZÓKRATÉSZ

Bizony nem jelentéktelen emberek voltak azok az első névadók, hanem filozófusok és meteorológusok, kedves Hermogenészem!

HERMOGENÉSZ

Ugyan már?

SZÓKRATÉSZ

Én bizony azt hiszem, hogy ilyenek voltak azok, akik a neveket csinálták. Mert ha figyelembe vesszük az idegen kifejezéseiket, egész biztosan megtaláljuk a nevek értelmét. Például azt is, amit *uszia*-nak (lényegnek) hívunk, vannak, akik *esszia*-nak mondják, mások

meg *ószia*-nak. Így aztán feltehetjük, hogy a dolgok lényege az egyik forma szerint *Hesztia*-nak nevezhető; hiszen mi is mindenre, aminek része van a lényegben (létezésben), azt mondjuk, hogy *esztin*, azaz: *van*. Úgy látszik, régebben az *uszia*-t mi is *esszia*-nak mondtuk. Azonkívül, ha figyelembe vesszük az áldozatokat, annak alapján is valószínű, hogy a névadó erre gondolt. Mert valószínű, hogy éppen azok mutatják be minden más isten előtt *Hesztia*-nak az első áldozatot, akik az *uszia*-t (lényegét) *esszia*-nak nevezik. Azok pedig, akik a lényegét *ószia*-nak mondják, biztosan úgy gondolkoznak, mint Hérakleitosz, hogy tudniillik a dolgok állandó mozgásban vannak és soha nem nyugszanak. Vezető princípium számukra tehát a mozgás (*óthun*), és ezért mondják a lényegét *ószia*-nak. Ehhez a magyarázathoz is

jegyezzük meg azonban, hogy semmit sem tudunk (az istenről magáról). *Hesztia* után pedig helyénvaló lenne a *Rhea* és *Kronosz* nevet megvizsgálni. *Kronoszt* ugyan egyszer már megtárgyaltuk, de lehet, hogy akkor nem volt igazam.

XIX. HERMOGENÉSZ

Miért, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Barátom, a bölcsesség egész raja lepett meg!

HERMOGENÉSZ

Miféle rajról beszélsz?

SZÓKRATÉSZ

Talán nevetségesnek hangzik, de mégis van benne valami értelem.

HERMOGENÉSZ

Hát csak ki vele!

SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem, rájöttem arra, hogy Hérakleitosz nagyon régi bölcsességet újított fel, ami egészen jól talál *Kronoszra* és *Rheára*, és amit már Homérosz is hangoztatott.

HERMOGENÉSZ

Hogy gondolod ezt?

SZÓKRATÉSZ

Hiszen Hérakleitosz azt mondja, hogy „minden mozog és semmi sem áll”, meg aztán a folyónak áramlásával hasonlítva össze a létezést, azt mondja, hogy „nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba”.

HERMOGENÉSZ

Igaz.

SZÓKRATÉSZ

No, hát aztán mit gondolsz, vajon távol állott az Hérakleitosz nézetétől, aki az istenek őseinek a *Rhea* és *Kronosz* neveket adta? Azt hiszed, véletlenül adott talán csak mindkettőjüknek *folyóneveket*?* Hiszen Homérosz is azt mondja, hogy:

Ókeanosz az istenek őse, Téthüsz meg az anyja.

Azt hiszem, talán még Hésziodosz is így gondolja. Orpheusz még egy helyen azt mondja, hogy „Nászra először a szép Ókeanosz vize lépett, anyja leányát, Téthüsz véve nejéül”. Gondold meg hát, hogy ezek mind összhangban vannak egymással is meg Hérakleitosz nézetével is.

HERMOGENÉSZ

Azt hiszem, mondasz valamit, Szókratész. Csak azt nem értem, hogy mit jelent a Téthüsz név.

SZÓKRATÉSZ

Hát ez a név majdnem hogy maga mondja, hogy egy forrás neve van elrejtve benne. Mert a *diattómenon* (átszűrődő) és *éthumenon* (átszivárgó) szavak képletes kifejezések a forrásra. A *Téthüsz* név pedig ennek a két szónak az összeolvasztásából keletkezett.

HERMOGENÉSZ

Ez aztán szép volt, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

De még mennyire! De mi is következik ezután? Zeuszt, ugye, már elintéztük?

HERMOGENÉSZ

Ei.

SZÓKRATÉSZ

No, hát akkor vegyük a testvéreit, Poszeidónt és Plutónt, valamint azt a másik nevet még, amit Plutónnak adnak.

HERMOGENÉSZ

Jó, vegyük.

SZÓKRATÉSZ

Poszeidónnak valószínűleg azért adta ezt a nevet az első névadó, mert őt menet közben a tenger feltartóztatta, és nem hagyta továbbmenni, hanem mintegy bilincset vetett a lábára. Azt

az istent tehát, akinek ilyen a hatalma, *Poszeidón*-nak, azaz *Poszideszmosz*-nak (lábat bilincselőnek) nevezte. Az *e* meg talán a szép hangzás kedvéért van benne. De lehet, hogy nem is ezt jelenti ez a név, hanem eredetileg az *sz* helyett kettős *l*-t mondtak, minthogy ez az isten sokat tud (*polla eidósz*). Vagy lehet az is, hogy a föld rengetéséről nevezték el *rengetőnek* (*ho szeión*). Ami pedig *Plutón*-t illeti, hát ezt a gazdagságnak, *plutosz*-nak adásáról nevezték el, minthogy a föld alól jön a gazdagság. A *Hadész* nevet meg a legtöbben *aidesz*-nek, *láthatatlannak* magyarázzák, és mivel ettől a névtől félnek, inkább *Plutón*nak nevezik az istent.

HERMOGENÉSZ

No és te mit gondolsz *Hadész*-ről, Szókratész?

XX. SZÓKRATÉSZ

Én azt hiszem, hogy az emberek sok tekintetben tévedésben vannak ennek az istennek hatalmát illetően, és félnek tőle, bár nem érdemes. Azért félnek tőle ugyanis, mert ha valaki egyszer közülünk meghalt, akkor mindig nála van, és a lélek test nélkül hozzá megy. Én azt hiszem, hogy az istennek a birodalma is meg a neve is mind ugyanarra céloz.

HERMOGENÉSZ

Hogyhogy?

SZÓKRATÉSZ

Hát elmondom véleményemet. De mondd csak, mi köthet erősebben és mi vihet arra bármilyen lényt, hogy valahol ott maradjon, a kényszer-e vagy a vágy?

HERMOGENÉSZ

A vágy sokkal erősebb, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

No és nem gondolod-e hát, hogy *Hadész*től nagyon sokan elmenekülnének, ha ő nem a legerősebb bilincsel kötné meg azokat, akik hozzá mentek?

HERMOGENÉSZ

De bizony.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát, úgy látszik, *Hadész* vággal bilincsel, ha már egyszer az a legerősebb kötelék és nem a kényszer.

HERMOGENÉSZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

No és nincs-e sokféle vágy?

HERMOGENÉSZ

Dehogynem.

SZÓKRATÉSZ

Akkor pedig Hadész a legerősebb vágyával bilincsel meg, ha igaz az, hogy ő tartja a legerősebb kötélekkel fogva az embereket.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

No és van-e annál nagyobb vágy, mintha az ember valakivel érintkezve látja, hogy általa kiválóbb ember lesz?

HERMOGENÉSZ

Tényleg, ennél nincs nagyobb, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Ezért pedig elmondhatjuk, hogy onnan, az Alvilágból senki sem akar ide visszatérni, még a szirének sem, mert ott még ők is éppúgy el vannak bűvölve, mint mindenki. Úgy látszik, olyan szép beszédek tud mondani Hadész, és eszerint hát ez az isten tökéletes szofista, és nagy jótevője azoknak, akik nála vannak. Hiszen még a földi embereknek is annyi ajándékot küld fel odaátrol, akkora a bőség ott lent nála, hogy innen kapta a *Plutón* (gazdag) nevet. És az a tulajdonsága is, hogy addig nem akar érintkezni az emberekkel, amíg ezek testben élnek, hanem csak akkor lesz együtt velük, ha a lélek megtisztul minden földi bajtól és vágytól, hát ez nem filozófusra vall, és nem olyanra, mint aki fölismerte, hogy így magánál tudja tartani az embereket a kiválóság vágyával megbilincselve, de ha megvan bennük a test félelme és örülete, akkor még Kronosz atya se tudná visszatartani őket, azokkal a bilincsekkel sem, amelyekkel állítólag ő volt megkötözve?

HERMOGENÉSZ

Mondasz valamit, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Így hát akkor, Hermogenész, a *Hadész* névnek nincs semmi köze az *aidész*-hez, a *láthatatlanhoz*, hanem azért nevezte *Hadész*-nak a névadó ezt az istent, mert ő minden szépet tud (*eidész*).

XXI. HERMOGENÉSZ

Jó, de hát a Démétér, Héra, Apollón, Athéna, Héphaisztosz, Arész és a többi isten nevét hogy magyarázzuk meg?

SZÓKRATÉSZ

Démétért bizonyára az ételadásról nevezik *didusza métér*-nek, azaz *ajándékozó anyának*. *Héra* meg *eraté*, azaz szeretetre méltó, hiszen mondják is, Zeusz szerelemből vette feleségül. De lehet az is, hogy a névadó, mint valami meteorológus a levegőt, az *aér*-t nevezte Hérának, és ezt a szándékát rejtette el azáltal, hogy a szó végét az elejére rakta. Ezt fölismerheted akkor, ha a Héra nevet többször mondod gyorsan egymás után. *Pherrephatta* pedig – sokan ettől a névtől is félnek, éppúgy, mint Apollóntól, tudatlanságból persze, mert nem értenek a nevek helyességéhez; hiszen megváltoztatva ezt a nevet *Pherszephoné*-nak nézik, és szörnyűnek képzelik, pedig hát ez a név csak azt jelenti, hogy az istennő bölcs. Mivel ugyanis a dolgok mozgásban vannak, csak a bölcsesség tudja megállítani, megtapogatni és követni őket. Így hát bölcsessége és a *mozgó dolgok megtapogatása* miatt (*epaphé tu pheromenu*) Pherepapha az istennő helyes neve, vagy valami ilyesmi. Most persze elferdítik ezt a nevet, mert többre tartják a jó hangzást, mint az igazságot. Így van ez az Apollón névvel is, mert mint mondom, sokan félnek ennek az istennek a nevéből is, abban a hiszemben, hogy ez valami retteneteset jelent. Vagy nem vetted ezt még észre?

HERMOGENÉSZ

De igen, igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Pedig hát ez a név az én véleményem szerint nagyon is jól talál az isten lényegére.

HERMOGENÉSZ

Ugyan már hogy?

SZÓKRATÉSZ

Megkísérlem elmondani véleményemet. Nincs ugyanis még egy olyan név, amely jobban ki tudná fejezni az istennek mind a négy szerepét úgy, hogy utaljon mind a muzsikára és a jóslásra, mind pedig a gyógyításra és a nyíllövésre.

HERMOGENÉSZ

No, mondd csak! Hiszen akkor szerinted ez egészen különös, ritka név!

XXII. SZÓKRATÉSZ

Hát bizony jól összeillesztett név ez, minthogy az isten maga is muzsikus! Először is hát a megtisztítás és a tisztítószerek mind az orvoslásban, mind pedig a jóslásban, mind orvosszerekkel, mind pedig füstölőszerekkel, éppúgy, mint a megfürdetés és a vízzel való behintés is mind egyetlenegy célt szolgál, tudniillik, hogy a testet és a lelket tisztává tegye. Vagy talán nem?

HERMOGENÉSZ

Feltétlenül így van.

SZÓKRATÉSZ

Nos, és hát a megtisztelő isten, *Apollón* nem az, aki *le mos és megszabadít* a bajoktól (*hopoluón kai apoliuón*)?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát a megszabadításról és lemosásról, mivel ő ezeknek orvosa, helyesen *Apoluón*-nak nevezhetnénk. A jóslásra, az igazságra és az egyszerűsége (*haplun*) való tekintettel pedig – mert hát ilyen is ő – leghelyesebben úgy nevezhetnénk, mint a thesszáliaiak. Mert Thesszáliában ezt az istent *Aplun*-nak mondják. Mivel pedig nyilai sohasem tévesztik el a célt, *mindig találónak, aei bolón*-nak mondhatnánk. Ami pedig a muzsikát illeti, utalnunk kell arra, hogy az gyakran az együttest fejezi ki. Így ez a név az *együttforgást* (*homu polészisz*) is kifejezi, mind az égen, amit *polosz*-nak is mondanak, mind pedig a zenében a harmóniát, amit szümphoniá-nak is hívnak. Amint a muzsikához és az asztronómiához értők mondják, ezek a dolgok mind harmóniával mennek végbe. Ez az isten pedig ügyel a harmóniára és mindent *együtt forgat* (*polei hama*) istenek és emberek között. Ahogy pedig a *homokeleuthosz* és *homokoitisz* szavak helyett azt mondjuk, hogy *akoluthosz* és *akoitisz*, ugyanúgy csinálunk a *homopolón*-ból *Apollón*-t azáltal, hogy a *homo* szótagot *a*-ra változtatjuk. Hogy aztán a névnek a hangzása kellemesebb legyen, közbeszúrunk még egy *l*-t. * Egyesek azonban még így is ezt a kellemetlen szót gyanítják a névben, és mivel rosszul vizsgálják az értelmét, félnek, abban a hiszemben, hogy pusztulást jelent. Pedig hát valójában, mint kimutattuk, ez a név az istennek négyes szerepére utal: az igazságra, a nyilazásra, a megtisztulásra és a harmonizálásra. – A múzsákat és a muzsikát pedig valószínűleg a gondolkodásról (*mószthai*) és a filozófus kutatásról nevezték így. *Létó*-t pedig az istennő szelídségéről, mivel ő *engedékeny* (*ethelémón*), ha valamire kéri. De lehet, hogy az idegeneknek kiejtése szerint helyes ez a név, mert sokan *Léthó*-nak mondják. Akkor persze azok szerint, akik így mondják, *Leléthó* volt az eredeti név, mert ez az istennő *szelíd és kegyes jellemű* (*leion éthosz*). – *Artemisz* friss szépsége (*artemesz*) és a szüzesség iránt való hajlama miatt kapta nevét. Vagy

talán azért nevezte őt így a névadó, mert az istennő ismeri az erényt (*aretész hisztór*), vagy mert gyűlöli a megtermékenyítést (*aroton miszusza*). Vagy az egyik ilyen tulajdonságára, vagy

erre mind gondolt a névadó.

XXIII. HERMOGENÉSZ

Hát a *Dionüszosz* meg az *Aphrodité* mit jelent?

SZÓKRATÉSZ

Nagyot kérdezel, Hipponikosz fia. Mert van ezeknek az istenneveknek komoly magyarázata is, meg tréfás is. A komoly magyarázatot másoktól kérdezd, de a tréfásat, azt elmondhatom, hiszen ezek az istenek a tréfát is szeretik. *Dionüszosz* adja a bort (*didusz oinon*), és ezért tréfásan *Didoinüszosz*-nak is lehetne nevezni. A bort pedig nem *oinosz*-nak, hanem *oinusz*-nak kellene mondani, mert akik isszák, azt hiszik, hogy van eszük, még ha nincs is (*oieszthai* és *nusz*). Ami pedig *Aphrodité*-t illeti, nem szabad ellentmondani Hésziodosznak,* hanem bele kell nyugodni, hogy onnan kapta a nevét, hogy *habból* (*aphrosz*) született.

HERMOGENÉSZ

De hát, Szókratész, mint athéni, csak nem fogsz megfeledkezni Athénáról és Héphaisztoszról meg Arészről?

SZÓKRATÉSZ

Bizony az nem is illenék.

HERMOGENÉSZ

De nem ám!

SZÓKRATÉSZ

Hát az egyik nevét nem nehéz megmagyarázni.

HERMOGENÉSZ

Melyik egyikét?

SZÓKRATÉSZ

Hiszen Pallasznak is hívjuk az istennőt?

HERMOGENÉSZ

Hát persze.

SZÓKRATÉSZ

Úgy gondolom, feltehetjük, hogy ezt a nevet az istennő a fegyvertáncról kapta. Mert a földről való felemelkedést, vagy a kézzel való lóbálást, rázást a *pallein* és *palleszthai* szavakkal jelöljük.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Innen van hát az istennő *Pallasz* neve.

HERMOGENÉSZ

Helyes, de hát a másikat hogy magyarázod?

SZÓKRATÉSZ Az Athénát?

HERMOGENÉSZ

Azt.

SZÓKRATÉSZ

Hát ez már nehezebb, kedvesem. Valószínűleg azt tartották a régiek Athénáról, mint most a Homéroszmagyarázók. Mert ezek közül sokan tartják, hogy a költő szerint Athéna az ész és az értelem. Úgy látszik, valami ilyesmit gondolt a névadó is, és még nagyítva „*istenész*”-nek, *ha theonoa*-nak nevezte, miközben idegen kiejtés szerint *é* helyett *a*-t mondott és kihagyta az *i*-t meg az *sz*-t. De lehet, hogy nem is így van, hanem mivel Athéna az isteni dolgokra szokott

gondolni, azért nevezte őt megkülönböztetve a többiektől *Theonoé*-nak. De az is lehet, hogy *Éthonoé*-nek akarta nevezni, mert ennek az istennőnek jellemében benne van a gondolkodás (*en tó éthei noészisz*). Aztán vagy ő, vagy mások később ezt a szép hangzás kedvéért *Athéná*-ra változtatták.

HERMOGENÉSZ

No és a Héphaisztoszt, azt hogy magyarázod?

SZÓKRATÉSZ

A nemeset, a *fény ismerőjét* (*phaeosz hisztór*) kérdezed?

HERMOGENÉSZ

Igen, őt.

SZÓKRATÉSZ

Világos, hogy ez *ragyogót*, *Phaisztosz*-t jelent, csak az *é*-t vonta még maga elé ez a név.

HERMOGENÉSZ

Jó, helyes, ha persze nem jut még hirtelen valami más az eszedbe, amint látni vélem rajtad.

SZÓKRATÉSZ

No, hát hogy ne jusson semmi más az eszembe, kérdezd inkább az Arészt.

HERMOGENÉSZ

Csak tessék, akkor hát azt kérdezem.

SZÓKRATÉSZ

Arész, ha úgy tetszik, *férfiassága meg bátorsága miatt (arren kai andreion)* kaphatta nevét. De ha akarod, akkor nyers és hajthatatlan természete miatt is – amit *arratosz*-nak neveznek – illik ehhez a nagyon is harcias istenhez az *Arész* név.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

De az istenért, hagyjuk már az isteneket, mert félek róluk beszélni. Inkább kérdezz valami mást, ha felvilágosítást akarsz, hogy lásd, „milyenek Euthüphrón lovai”.*

HERMOGENÉSZ

Jó, jó, megteszem. Még csak Hermészt akartam megkérdeni tőled, mert hát Kratülosz azt mondja, hogy én nem vagyok *Hermész fia*, Hermogenész. Próbáljuk talán megvizsgálni a *Hermész* nevet, mit is jelent, hadd lássuk, igaza van-e Kratülosznak.

SZÓKRATÉSZ

Valóban, a *Hermész* név valamiképpen a beszédre kell hogy vonatkozzék; tolmács (*herméneusz*), követ, tolvaj, beszéddel csaló és kereskedő: mindenben legfontosabb a beszéd ereje. Mint az előbb is mondtuk, az *eirein* szó a beszéd használatát jelenti; az *emészato* pedig, amit Homérosz is gyakran használ, azt jelenti, hogy *kigondolni*. E szerint a két szó szerint szinte parancsolja nekünk a névadó, hogy az istent, aki a beszélést meg a beszédet feltalálta – mert hát beszédet jelent az *eirein* –, így nevezzük. Mintha csak azt mondaná: emberek, nevezétek azt, aki a beszédet kitalálta (*eirein emészato*), *Eiremész*-nek. Mi persze ezt most Hermésznek mondjuk, mert azt hisszük, hogy így szebb a név.

HERMOGENÉSZ

Istenemre, igaza van Kratülosznak, hogy én nem vagyok Hermogenész, mert tényleg nem vagyok túlságosan találékony a beszédben.

XXIV. SZÓKRATÉSZ

Aztán meg annak is megvan a valószínűsége, barátom, hogy Hermész fia a kettős alakú

Pan.

HERMOGENÉSZ

Hogyhogy?

SZÓKRATÉSZ

Tudod-e, hogy a beszéd *mindenről* (*pan*) hírt ad, mindent körüljár és megforgat, és kettős természetű, igaz is meg hamis is?

HERMOGENÉSZ

Hogyne tudnám!

SZÓKRATÉSZ

Ami igaz belőle, az sima és isteni és fent lakik az istenek között, ami pedig hamis, hazug, az lent, az emberek között, durva és bakszerű, azaz tragikus. Hiszen éppen a tragikus életkörben van a legtöbb műthosz és hazugság.

HERMOGENÉSZ

Igazad van.

■SZÓKRATÉSZ

Joggal nevezhetnénk tehát azt, ami *mindenről hírt ad* (tudniillik a beszédet, *pan ménüion*) és mindig mozgásban van (*aei polón*) Pan *aipolosz*-nak, kecskepásztor Pannak, aki kettős alakú fia Hermésznek, felül sima, alul pedig durva és olyan, mint egy kecskebak. És Pan bizonyára a beszéd vagy a beszédnek testvére, ha már egyszer Hermész fia. Hogy meg a testvér hasonlít testvéreére, az igazán nem csoda. De mit mondtam, kiváló barátom, hagyjuk már az isteneket.

HERMOGENÉSZ

Hát az ilyen isteneket, ha akarod, hagyhatjuk, Szókratész. De miért ne beszélhetnél az olyanokról, mint a nap, a hold, a csillagok, a föld, az aether, a levegő, a tűz, a víz, az évszakok és az esztendő?

SZÓKRATÉSZ

Sokat vársz tőlem egy kicsit, de hát ha kedvedre van, tessék, megtehetem.

HERMOGENÉSZ

Már hogyne lenne kedvemre.

SZÓKRATÉSZ

Hát mit vegyünk először? Vagy talán, ahogy te kezdted, a napot?

HERMOGENÉSZ

Jó, vegyük azt.

SZÓKRATÉSZ

A nap neve, a *Héliosz* sokkal érthetőbb, ha a dór formát vesszük, a dórok ugyanis *Haliosz*-nak mondják. Haliosznak meg bizonyosan azért mondják, mert az embereket mind ugyanarra a célra *egyesíti* (*halizein*) ha felkel; vagy talán azért, mert mindig a föld körül *forog* (*eilein*) pályáján; lehet, hogy azért is, mert útjában a földön termő dolgokat mind *kiszínezi*; hiszen *aiolein* azt jelenti, hogy kiszínezi.

HERMOGENÉSZ

Nos és a hold?

SZÓKRATÉSZ

Ennek a neve meg kellemetlen lehet Anaxagorasznak.

HERMOGENÉSZ

Ugyan már miért?

SZÓKRATÉSZ

Hiszen ez a név már sokkal régebben ugyanazt a tételt bizonyítja, amit Anaxagorasz csak mostanában állított fel, hogy tudniillik a hold a naptól kapja fényét.

HERMOGENÉSZ

Hogyhogy?

SZÓKRATÉSZ

„Szelasz” ugye azt jelenti, hogy *fény*?

HERMOGENÉSZ

Igen, azt.

SZÓKRATÉSZ

Ez a fény pedig a holdon mindig új is meg régi is, ha igaz az, amit Anaxagorasz követői mondanak. Mert a nap körben járva mindig új fényt vet rá, a régi fény pedig még az előző hónapról van rajta.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Némelyek pedig a holdat *Szelanaia*-nak is mondják.

HERMOGENÉSZ

Persze.

SZÓKRATÉSZ

Mivel pedig a hold mindig *új-régi fény*,* tulajdonképpen *Szelaenoneoaeia*-nak kellene hívni, *Szelanaia*-ra vonják össze.

HERMOGENÉSZ

Ez aztán dithürambikus név, Szókratész! De hát a hónapot és a csillagokat hogy magyarázod?

SZÓKRATÉSZ

A hónapot (*meisz*) a kisebbedésről (*meiuszthai*) tulajdonképpen *meiesz*-nek kellene mondani. – A csillagok (*asztra*) nevüket a villámról (*asztrapé*) kapták. A villám pedig az asztrapé, mivel a szemet elfordításra kényszeríti (*anasztrephei*), tulajdonképpen *anasztropé* kellene hogy legyen, csak a jóhangzás kedvéért mondunk *asztrapé*-t.

HERMOGENÉSZ

Hát a tűz meg a víz?

SZÓKRATÉSZ

A tűz (*pür*), azt nem tudom. Vagy Euthüphrón múzsája hagyott cserben, vagy túlságosan nehéz ez. De figyelj csak, milyen módot találtam azoknak megmagyarázására, amiket nem tudok.

HERMOGENÉSZ

No milyet?

SZÓKRATÉSZ

Mindjárt megmondom. Csak arra felelj, meg tudod-e mondani, milyen szempont szerint adtak nevet a tűznek?

HERMOGENÉSZ

Biz' isten, azt nem tudom.

XXV. SZÓKRATÉSZ

Figyelj csak, mit gyanítok én erről. Azt hiszem, hogy a hellének mind, de különösen azok, akik a barbárok uralma alatt éltek, sok nevet a barbároktól vettek át.

HERMOGENÉSZ

No és mit akarsz ezzel?

SZÓKRATÉSZ

No és ha most valaki ezeket a neveket a görög nyelvből akarná megmagyarázni és nem abból, amelyikből átvették, akkor, tudod, zavarba jönne.

HERMOGENÉSZ

De úgy ám!

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát talán a tűz neve, a *pür* is idegen szó. Mert nem könnyű ezt beleilleszteni a görög nyelvbe. Másrészt viszont tudjuk, hogy a phrügek egy kis eltéréssel majdnem így nevezik a tüzet. Így van ez a víz (*hüdór*) meg a kutyák (*künesz*) nevével is, meg sok mással.

HERMOGENÉSZ

Helyes.

SZÓKRATÉSZ

Nem kell hát az ilyeneket erőltetni, mert hiszen lehetne akár ezekről is mondani valamit. A tűz és a víz nevét tehát így teszem félre. – A levegőt pedig azért nevezik *aér*-nek, Hermogenész, mert a dolgokat a földről felemeli (*hairi*), vagy mert mindig mozgásban van (*aei rhei*), vagy mert áramlásából szél lesz. Hiszen a költők a szélfúvást *aétasz*-nak mondják. Így hát talán *aétorrun* (áramló szellő), a neve, mint ahogy áramló szelekről is beszélünk. Így gondolom az *aétherről* is, hogy mivel mindig fut (*aei thei*) a levegő körül, *aeitheér*-nek kellene helyesen neveznünk. Hogy mit jelent a föld neve, *gé*, az világos lesz akkor, ha *gaiá*-nak mondjuk. Mert Homérosz szerint *gaiá* a helyes kifejezés a nemzöre. Hiszen Homérosz azt, hogy *születtek*, úgy mondja, hogy *gegáasz*. No de mi van még hátra?

HERMOGENÉSZ

A hórák, Szókratész, az esztendő meg az év.

SZÓKRATÉSZ

A hórák nevét attikai nyelvjárásban a régi kiejtés szerint kell kimondani, ha meg akarjuk tudni, hogy mit jelent. Mert *határok* ezek az istennők, mivel a telet és a nyarat, a szeleket és a földi termés idejét *határozzák* meg. Minthogy pedig határolnak, (*horai*) *határok* a helyes nevük. Az esztendő (*eniautosz*) és az év (*etosz*), egy és ugyanaz. Mert azt, ami a növekedést és a termést a maga idejében napvilágra hozza, és azt önmagában megvizsgálja, ezt a dolgot nevezzük – mint az előbb Zeusz nevére mondtuk, hogy kettéválasztják, és némelyek a *Zéna*, mások meg a *Dia* alakot használják – *eniautosz*-nak, azaz önmagában (*en heautó*) és *etosz*-nak, azaz vizsgálónak (*etazei*); a teljes név azonban úgy hangzik, hogy *en heautó etazon*; ezt a teljes nevet kettéválasztották *eniautosz*-ra és *etosz*-ra.

HERMOGENÉSZ

Szókratész, te valóban fejlődsz!

SZÓKRATÉSZ

Hamarosan benne leszek egészen a bölcsességben.

HERMOGENÉSZ

Úgy bizony.

SZÓKRATÉSZ

Ezt majd mindjárt megállapíthatod.

XXVI. HERMOGENÉSZ

Ez után a csoport után azt szeretném látni, hogy mi a valódisága azoknak az *areté*-re vonatkozó szép neveknek, mint *phronészisz* (gondolkodás), *szüneszisz* (értelem), *dikaioszüné* (igazságosság) és a többi ilyenek.

SZÓKRATÉSZ

Bizony nem valami hitvány nevekre vetted ki a hálódát! De ha már egyszer felvettem az

oroszlánbört,* nem szabad gyávának lennem, és meg kell vizsgálnom a gondolkodást, a belátást, a véleményt, a fölismerést és a többi szép nevet, amelyekről kérdeztél.

HERMOGENÉSZ

Bizony addig nem szabad abbahagynunk ezt a beszélgetést.

SZÓKRATÉSZ

Valóban, istenuccse, azt hiszem, jól sejtettem én, amint már az előbb is megmondtam, hogy a régi emberek egészen úgy jártak, mint sok mai bölcs. Mert ezek kutatva a dolgok lényegét, addig forgatják őket jobbra-balra, míg egészen beleszédülnek, és úgy tűnik fel nekik, mintha a dolgok összevissza forognának és állandó mozgásban lennének. Arra aztán persze nem gondolnak, hogy ennek a látszatnak az oka öbennük magukban van, hanem azt hiszik, hogy ez a dolgok lényege, hogy semmi sem állandó, maradandó bennük, hanem mozgásban vannak, változandók, az enyészetnek és a keletkezésnek vannak alávetve. Ez vonatkozik mindazokra a nevekre, amelyekről most beszélünk.

HERMOGENÉSZ

Hogyhogy, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Nem vetted észre talán, hogy az említett nevek mind úgy jelölik meg a dolgokat, mintha ezek mozgásban, változásban és keletkezésben lennének?

HERMOGENÉSZ

Nem én, ezt nem vettem észre!

SZÓKRATÉSZ

Pedig hát az első név, amelyet említettünk, teljes egészében ilyen jellegű.

HERMOGENÉSZ

Ugyan már melyik?

SZÓKRATÉSZ

A gondolkodás, a *phronészisz*, mert ez szóról szóra a *mozgásnak és folyásnak észrevése* (*phorasz kai rhu noészisz*); vagy jelentheti akár a *mozgás hasznát* is (*phorasz onészisz*), de mindenesetre benne van a mozgás. A *vélemény*, a *gnómé* pedig, ha akarod, a *keletkezés mérlegelése* (*gonész nómeszisz*) lehet. Mert mérlegelni ugyanaz, mint vizsgálni. Az észrehevés, a *noészisz* pedig az *újra való vágyakozás: neu heszisz*. Hogy tudniillik a létező új, az annyit jelent, hogy minden keletkezésben van. Aki a *neoeszisz* nevet adta, azt akarta kifejezésre juttatni, hogy a lélek erre vágyódik. Mert régebben nem *noészisz*-nak mondták az észrehevést, hanem *neoeszisz*-nak. Az okosság, a *szóphroszüné* pedig *megtartása* (*szótéria*) az

imént vizsgált *phronészisz*-nek. A tudomány, az *episztémé* meg azt fejezi ki, hogy az érdemes lélek a mozgásban levő dolgokat követi, nem marad el tőlük, és nem is siet előre. Ezért közbeszúrva az *i*-t, tulajdonképpen *hepeisztémé*-nek kellene neveznünk. Az értelem, a *szüneszisz* első pillanatra összefoglalásnak látszik; de ha az ember a *szüniennai* ígét veszi, ez pontosan azt jelenti, mint tudni (*episzthaszthai*). Mert *szüniennai* azt jelenti, hogy a lélek együtt

megy a dolgokkal. A bölcsesség, a *szophia* pedig a mozgásnak megérintése. Csak ez egy kicsit homályosan és idegenül hangzik. De a költőkre kell gondolnunk, akik gyakran mondják arról, ami gyorsan mozgásba jön, hogy *eszüthé*, azaz tovarohant. Az egyik kiváló spártainak

meg a neve is az volt, hogy *Szusz*, mert így nevezik a spártaiak a gyors rohanást. Nos hát ennek a mozgásnak a megérintése (*epaphé*) a bölcsesség (*szophia*), minthogy a dolgok mozgásban vannak. A „jó”, az *agathon* szó pedig az egész természetben a *csodálatossal*, az *agaszton*-nal függ össze. Mivel ugyanis a dolgok mozgásban vannak, megvan bennük a gyorsaság is meg a lassúság is. De nem mind csodálatos az, ami gyors. A gyorsból (*thoon*) csak a csodálatosnak jár az *agathon* (jó) jelző.

XXVII. Az igazságosságról (*dikaioszüné*) könnyű kikövetkeztetni, hogy ez az *igazságos*

(*dikaion*) megértésének (*szüneszisz*) a neve; az *igazságos* (*dikaion*) szintén nem nehéz. Mert egy bizonyos pontig a legtöbben egyetértenek, de attól kezdve aztán eltérnek egymástól a nézetek. Mert mindazok, akik azt gondolják, hogy a mindenség mozgásban van, ennek legnagyobb részét olyannak gondolják, hogy csak a mozgásra képes; mindezen keresztül azonban átvonul valami, ami által a keletkező dolgok létrejönnek, és ez a leggyorsabb és legfinomabb. Mert különben nem lenne képes mindenén áthatolni, ha nem lenne a legfinomabb, úgyhogy semmi se tudja visszatartani, és a leggyorsabb, úgyhogy hozzá képest minden mozdulatlanak látszódjék. Mivel pedig ez *átvonulva* (*diaion*), mindenén uralkodik, helyesen nevezik *dikaion*-nak, csak a *k*-t szúrva közbe a jóhangzás kedvéért. Eddig a pontig tehát, amint mondtuk, sokan egyetértenek az *igazságos* természetét illetőleg. Én azonban, Hermogenész, minthogy ebben a kérdésben kényes vagyok, mindezt bizalmas közlésekből tudtam meg, hogy az igazságos és az ok ugyanaz, mert hát az ok az, ami által (*dia*) valami létrejön; Zeust is helyesen nevezik ezért *Dia*-nak, mint valaki mondta nekem. Mikor aztán ezeket hallva még tovább kérdeztem őket: „Mi hát az igazságos, barátom, ha ez így van?”, úgy látszik, a kelletténél már többet is kérdeztem, és átléptem a megengedett határt. Mert azt mondják, már eleget hallottam, és meg akarva nyugtatni, egyik ezt, másik amazt mondja, de a feleletek már nincsenek összhangban egymással. Mert az egyik azt mondja, hogy az igazságos

a nap. Mert csak ez halad át (*diaion*) mindenén, és melegítve (tulajdonképpen *égetve*, *kaón*) uralkodik mindenén. Ha aztán ezt örömben valakinek elmesélem, mintha valami szép dolgot hallottam volna, kinevet, ha ezt hallja, és megkérdezi, vajon azt gondolom-e, hogy nincs többé semmi igazságos sem az emberek között, ha lement a nap? Ha aztán ettől kikönyörgöm a saját nézetét, azt mondja, hogy az igazságos a tűz. De hát ezt meg nem könnyű megérteni. A másik meg azt mondja, hogy nem a tűz, hanem a meleg, ami a tűzben is benne van. A harmadik meg mindezen csak nevet, és azt mondja, hogy az igazságos az, amit Anaxagorasz mond, az értelem, mert ez korlátlan úr, nem keveredik semmivel és rendezzi a dolgokat azáltal, hogy áthatja őket. Így hát aztán, kedves barátom, még nagyobb zavarban vagyok, mint mielőtt meg akartam volna tudni valamit az igazságosról. No de hát, amit vizsgáltunk, a név, az valószínűleg az említett okra vezethető vissza.

HERMOGENÉSZ

Úgy látszik, Szókratész, ezt te valakitől hallottad, és nem most hirtelenében találod ki.

SZÓKRATÉSZ

No és a többit?

HERMOGENÉSZ

Azt nem feltétlenül.

XXVIII. SZÓKRATÉSZ

Figyelj hát, mert talán a következőkben is félre tudlak vezetni, mintha nem hallomásból beszélnék. Mi van még hátra az igazságosság után? A bátorságot, az *andreia*-t, azt hiszem, még nem vettük. Mert az igazságtalanság, az *adikia* nyilvánvaló, hogy az *áthaladónak* azaz az

igazságosnak *diaion* = *dikaion* akadály, a bátorság, az *andreia* pedig arra mutat, hogy ezt a nevet harcban adták. A harc pedig valóban nem más, ha minden mozog, mint az ellentétes áramlás. Ha valaki a bátorság nevéből, az *andreia*-ból kiveszi a deltát, maga a név, *anreia*, mutatja a lényegét. Nyilvánvaló persze, hogy nem mindenféle áramlással ellentétes áramlás bátorság, csak az, amely az igazságos ellen való áramlással ellentétes; különben nem dicsérik a bátorságot. A férfias, *arren*, és a férfi, *anér* is valami hasonlóra vonatkozik, tudniillik a felfelé áramlásra: *anó rhoé*. Az asszony (*güné*) pedig valószínűleg a szülést (*goné*)

jelzi. A nőneműt, a *théliü*-t. bizonyára az emlőről (*thélé*) nevezték el. Az emlőt pedig azért mondják *thélé*-nek, mert a sarjadást (*tethélenai*) elősegíti, mint az, amit megöntöztek.

HERMOGENÉSZ

Természetesen, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Sőt azt hiszem, a *thallein* (virulni) ige is a fiatalok növekedését juttatja kifejezésre, mert ez gyorsan és hirtelenül megy végbe. Úgyhogy ezt utánozza a név is, ami a *thein* (futni) és *halleszthai* (ugorni) szavakból van össze-téve. De nem veszed észre, hogy letértem az útról, miután a simára értem? Pedig még sok név van hátra, amit fontosnak tartunk.

HERMOGENÉSZ

Igazad van.

SZÓKRATÉSZ

A *tekhné* is azok közé tartozik, amiknek meg kell vizsgálnunk a jelentését.

HERMOGENÉSZ

Feltétlenül.

SZÓKRATÉSZ

Vajon ez nem az *ész bírását* (*hexisz nu*) jelenti, ha elhagyjuk a *t*-t és közbeszúrjuk az *o*-t a *kh*, az *n* és az *é* közé (*ekhenoé*)?

HERMOGENÉSZ

Ez bizony nagyon nyakatekert magyarázat, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Te boldog ember, hát nem tudod, hogy már az első neveket, alighogy elkészültek, máris tönkretették azok, akik nagyszerűekké akarták tenni ezeket, és a jóhangzás kedvéért betűket raktak bele vagy kivettek belőle részben azért, hogy szépítgessék, részben meg egyszerűen csak az idő hatása alatt. Vagy nem tartod talán értelmetlennek, hogy a *katoptron* szóba beleszúrták az *r*-t? Azt hiszem, ezt az olyan emberek csinálják, akik nem törődnek az igazsággal, csak a kiejtést alakítgatják. Így aztán annyi mindent toldozgatnak az első nevekbe, hogy a végén már senki sem érti meg a szó jelentését. Így a szfinxet is „*fix*” helyett szfinxnek mondják; és még sok ilyen van.

HERMOGENÉSZ

Tényleg így van, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Ha azonban bárki tetszése szerint beletehet a nevekbe meg kivehet belőlük, amit akar, akkor könnyű lesz a dolga, és minden nevet hozzá lehet igazítani a megnevezett dologhoz.

HERMOGENÉSZ

Igazat beszélsz.

SZÓKRATÉSZ

Persze hogy igazat beszélek. Csak persze a te bölcs vezetésseddel mértéket kell tartunk, és ügyelnünk kell a valószínűségre.

HERMOGENÉSZ

Azt én is szeretném.

XXIX. SZÓKRATÉSZ

Majd segítek, Hermogenész. Csak ne légy olyan kínosan pontos, te boldog ember, és ne vedd el tőlem a lendületet! Hiszen épp most jutok el a legmagasabbra, mint előre megmondtam, most, ha majd a *tekhné* után a *mékhané*-t, a mesterfogást is megvizsgáltuk. A *mékhané* szerintem valami *nagy teljesítményt* jelentő kifejezés. Mert a *mékosz*, a *hosszúság* valami nagyot jelent. A *mékhané* szó pedig abból a kettőből van összetéve, hogy *mékosz* és *anein*, *befejezni*, *teljesíteni*. De amint éppen mondtam, most aztán mondanivalómnak a legmagasabb pontjára kell érkezniem. Mert ki kell kutassuk, hogy mit jelent az erény (*areté*) és a gonoszság (*kakia*). Az egyiket nem látom tisztán, de a másikat világosan értem. Mert jól illik az elmondottakhoz. Mert mivel a dolgok mozgásban vannak, *mennek*, mindaz, ami

rosszul megy (*kakosz ion*), rosszság (*kakia*). És ha megvan a léleknek az a tulajdonsága, hogy rosszul megy a dolgokra, akkor illik rá az egésznek a jelzője, a *kakia*, *rosszaság*, *gonoszság*. Hogy pedig mi az alapjelentése a *kakosz ion*-nak, a *rosszulmenésnek*, azt megvilágítja a *deilia* szó, amit még nem vettünk át, elmulasztottunk, bár az *andreia*, a *bátorság* után kellett volna vizsgálnunk. Különben is azt hiszem, sok mindent elhagytunk. A *deilia*, a *gyávaság* ugyanis a lélek *erős bilincset* jelenti; mert a *lian* azt jelenti, hogy *erősen*,

és

így a lélek igen nagy, *erős bilincse (deszmosz lian)* a gyávaság: *deilia*. Mint ahogy a tehetetlenség is, az a rossz, mint minden, ami gátol a menésben, haladásban. A rosszulmenés tehát a gátolt és akadályozott mozgást fejezi ki, és ha ez megvan a lélekben, akkor tele van rosszasággal. Ha tehát a rosszaság, *kakia* név ilyesmit jelent, akkor az *areté* (erény) ennek az ellenkezője. Jelenti először is a lehetőséget (*euporia*) és a jó lélek állandó szabad mozgását. Így aztán a meg nem akadályozott és meg nem gátolt *állandó áramlásról (aei rheon)* nevezték

el ezt helyesen *aeireité*-nek, és aztán összevonták a szót *areté*-re. Talán azt fogod mondani, hogy képzelődöm, de én azt állítom, hogy ha helyes az előbbi, a másik, az *areté*-re vonatkozó is az.

HERMOGENÉSZ

De hát mit jelent a rossz, a *kakon* szó, amivel az előbb olyan sok mindent magyaráztál?

SZÓKRATÉSZ

Bizony isten, szerintem ez egészen különös, és nehéz ezt megmagyarázni. Itt is azt a mesterfogást kell igénybe vennem.

HERMOGENÉSZ

Melyiket?

SZÓKRATÉSZ

Azt, hogy ez is idegen szó.

HERMOGENÉSZ

Úgy látszik, mintha igazad lenne. De ha jónak látod, próbáljuk meg kideríteni, hogy a szép (*kalon*) és a csúnya (*aiszkhron*) szavak mennyiben helyesek.

SZÓKRATÉSZ

Az, hogy az *aiszkhron* (csúnya) mit jelent, azt hiszem, egészen világos. Mert ez is összhangban van az előbbiekkal. Mert nyilván mindazt rosszalta a névadó, ami a dolgok áramlását megakadályozza és gátolja, és így annak is, ami *mindig megakasztja a folyást (aei iszkhon ton rhun)*, azt a nevet adta, hogy *aeiszkhorun*. Ezt aztán összevonva *aiszkhron*-nak mondják.

HERMOGENÉSZ

No és a szép (*kalon*)?

SZÓKRATÉSZ

Ezt nehezebb megérteni. Ámbár úgy vezetik le, hogy a harmónia és az *u* hosszúsága miatt

mondják azt az *o*-t.

HERMOGENÉSZ

Hogy mondd?

SZÓKRATÉSZ

Ez a név valószínűleg a gondolkodás jelzője.

HERMOGENÉSZ

Nem értem!

SZÓKRATÉSZ

No, hát akkor mondd csak, miben látod a dolgok megnevezésének okát? Hát nem abban, ami a nevet meghatározza?

HERMOGENÉSZ

De, mindenesetre.

SZÓKRATÉSZ

No és hát vajon ez nem a *gondolkodás*, akár az isteneké vagy az embereké, vagy akár mindkettőjüké?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

És hát akkor az, ami a dolgokat megnevezi (*kalun*) és a szép (*kalon*), már tudniillik a gondolkodás, nem egy és ugyanaz?

HERMOGENÉSZ

De valószínűleg.

SZÓKRATÉSZ

És hát nem úgy van-e, hogy mindaz, amit az ész és a gondolkodás hoz létre, dicsérendő, az ellenkezője pedig megrovandó?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

A gyógyszerészet a gyógyszereket, az építészet pedig az építési dolgokat hozza létre. Vagy nem így gondolod?

HERMOGENÉSZ

De igen, így gondolom.

SZÓKRATÉSZ

Az elnevezés (*kalun*) pedig a szép dolgokat (*kala*).

HERMOGENÉSZ

Így kell hogy legyen.

SZÓKRATÉSZ

Ez pedig (tudniillik a *kalun*), ugye, a gondolkodás?

HERMOGENÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát a gondolkodásnak méltán jelzője a szép (*kalon*), minthogy ilyesmit hoz létre, amit mi örömmel üdvözlünk és szépnek tartunk.

HERMOGENÉSZ

Nyilvánvaló.

XXX. SZÓKRATÉSZ

Mi van még hátra az efféle nevekből?

HERMOGENÉSZ

Az, ami a jóval és a széppel összefügg, a hasznos, előnyös, célszerű, nyereséget adó és az ellentéteik.

SZÓKRATÉSZ

Hát a *hasznosat*, a *szümpheron*-t magad is kitalálhatod, ha figyelembe veszed az előbbieket. Hiszen ez mintha csak testvére lenne az *episztémé*-nek (tudomány). Mert nem jelent mást, mint a lélek *együttmozgását* (*hama phora*) a dolgokkal, és ami ezáltal történik,

azt

szümpheronta-nak, *szümphora*-nak (hasznosnak) nevezzük az együttmozgásról (*szümperiphereszthai*). A *kerdaleon* (nyereséget hozó) pedig a *kerdosz*-ból, a *nyereségből* van.

A *kerdosz* szó értelmét pedig megkapjuk, ha a *d* helyébe *n*-et teszünk. Mert ugyanazt jelenti más szempontból, mint az *agathon*, a jó. Mivel ugyanis áthaladva mindenben, mindenbe *belekeveredik*: *keranniütai*, a név ezt a lényeges tulajdonságát fejezi ki. Aztán az *n* helyébe *d*-t téve, *kerdosz*-nak mondjuk.

HERMOGENÉSZ

Hát az *előnyös*, a *lüszitelun* mit jelent?

SZÓKRATÉSZ

Természetesen nem az az értelme, Hermogenész, ahogy a szatócsok képzelik, hogy tudniillik az *adósságot feloldja* (*lüein, telosz*), hanem mivel ez a legesleggyorsabb, nem hagyja a dolgokat megállni, sem pedig azt nem engedi, hogy a mozgás bevégeződjék, megszakadjon és megszűnjék. Mert mindig feloldja azt, ami véget akar érni, és így szüntelenné, halhatatlanná teszi a mozgást. Azt hiszem, ezért nevezik a jót *előnyösnek*, *lüszitelun*-nak. Mert az *előnyös* (*lüszitelun*), ami a mozgás végét feloldja (*lüon to telosz*). A célszerű, az *óphelimon* idegen szó, amit Homérosz is gyakran használ *ophellein* alakban, ez a szó pedig a növekedésre vonatkozik..

XXXI. HERMOGENÉSZ

Hát az ellentéteikkel hogy állunk?

SZÓKRATÉSZ

Úgy gondolom, az egyszerűen tagadó értelműeket nem érdemes átvennünk.

HERMOGENÉSZ

Melyek azok, amikre gondolsz?

SZÓKRATÉSZ

A nem hasznos: *aszümphoron*, haszontalan: *anóphelesz*, nem *előnyös*: *alüszitelesz*, nem célszerű: *akerdesz*.

HERMOGENÉSZ

Igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Talán vegyük inkább a *károst*: *blaberon*, és az *ártalmast*: *zémiódesz*.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

A káros (*blaberon*) biztosan azt jelenti, ami árt az áramlásnak, (*blapton ton rhun*), a *blapton* meg az, ami bele akar akaszkodni (*bulomenon haptain*); beleakaszkodni és visszatartani egy és ugyanaz. Ez a szó tehát mindenképpen gáncsol. Ami *bele akar akaszkodni az áramlásba* (*bulomenon haptain rhun*), azt tényleg helyesen mondják *bulapterun*-nak; ebből lesz aztán kicsinosítva *blaberon*.

HERMOGENÉSZ

A te kezében aztán cifrák lesznek a szavak, Szókratész! Mintha csak Athéné ünnepi dalát fuvoláztad volna, úgy hangzott ez a szó: *bulapterun!*

SZÓKRATÉSZ

Nem én vagyok az oka, Hermogenész, hanem a névadók!

HERMOGENÉSZ

Igaz, igaz! De hát mit jelent az ártalmas, a *zémiódesz*?

SZÓKRATÉSZ

Mi is hát az ártalmas? Nézd csak, Hermogenész, mennyire igazam volt, amikor azt

mondtam, hogy akik betűket vesznek ki vagy raknak bele a szavakba, egészen megváltoztatják értelmüket, úgyhogy kis híján néha már az ellenkezőjét jelentik. Ez történt a *deon* szóval is. Mert éppen eszembe jutott arról, amit mondani akartam neked, hogy a mi szép új kiejtésünk éppen az ellenkezőjére fordította a *deon* és *zémiódesz* nevek jelentését, elrejtve, hogy mire céloznak ezek, míg a régi kiejtés mindkettőnek az értelmét megvilágítja.

HERMOGENÉSZ

Hogy mondod?

SZÓKRATÉSZ

Megmondom. Tudod, hogy öregeink szívesen használták az *z*-t és a *d*-t, különösen az asszonyok, akik gyakran megőrzik a régi kiejtést. Most pedig az *i* helyett vagy *e*-t, vagy *é*-t, a *d* helyett pedig *z*-t mondanak, mintha ezek szebben hangzanának.

HERMOGENÉSZ

Hogyhogy?

SZÓKRATÉSZ

Úgy, hogy a régiek a napot *himera*-nak vagy *hemera*-nak mondták, a mostaniak meg *hémera*-nak mondják.

HERMOGENÉSZ

Tényleg.

SZÓKRATÉSZ

Tudod-e, hogy ezek közül csak a régi szó fejezi ki a névadó gondolatát? Mivel ugyanis az emberek öröme és vágyakozására (*himeiruszin*) lett a sötétségből fény, azért nevezték a napot *himera*-nak.

HERMOGENÉSZ

Valószínűleg.

SZÓKRATÉSZ

Ahogy azonban most ki van cifrázva, nem találnád ki, mit jelent a *hémera*! Ámbár egyesek azt gondolják, a nap (*hémera*) onnan kapta nevét, hogy szelíddé (*hémera*) tesz.

HERMOGENÉSZ

Én is így látom.

SZÓKRATÉSZ

Azt is tudod, hogy a régiek az igát (*zügón*) *düogon*-nak mondták?

HERMOGENÉSZ

Hogyne.

SZÓKRATÉSZ

A *zügón* semmit se jelent, a *düogon* viszont azt jelenti, hogy kettőt (*düo*) kötöttek egybe a hajtásra (*agógé*). És van így még sok más is.

HERMOGENÉSZ

Valóban.

SZÓKRATÉSZ

Ugyanígy hát a *deon* is a mai kiejtés szerint éppen az ellenkezőjét jelenti mindazoknak a neveknek, amelyek a jóval függenek össze. Mert bár ez is a jónak egyik fajtája, mégis úgy

látszik, hogy a *deon* bilincs, *deszmosz* a mozgásnak akadálya, mintha csak testvére lenne a *károsnak* (*blaberon*).

HERMOGENÉSZ

Valóban, Szókratész, így látszik.

SZÓKRATÉSZ

De nem akkor, ha a régi kiejtést vesszük, ami valószínűleg sokkal helyesebb, mint a mostani! Mert akkor összhangba hozható az előbbi *jót* jelentő kifejezésekkel, ha tudniillik az *e* helyébe *i*-t tesz, mert *dion*, nem *deon* az, ami a *jót* jelöli és dicséri. Így hát nincs ellentmondásban önmagával a névadó, mert a *szükséges*, *deon*, célszerű, előnyös, hasznos, jó, nyereséget adó és bőséges mind ugyanazt jelenti különböző neveken, tudniillik a rendezőt, minden áthatolót (*diion*) mint dicséretre méltó dolgot, az viszont, ami gátol és akadályoz (*dun*), gáncsra érdemes. Így a *zémiódesz* is, ha a régi kiejtés szerint a *z* helyett *d*-t mondunk, *démiódesz* azt jelenti, ami *megköti a mozgót* (*deon to ion*).

XXXII. HERMOGENÉSZ

Hát az *élvezet*, a *bánat*, a *vágy* és a többi mit jelent, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem, ez mind nem nehéz, Hermogenész. Mert ami az *élvezetet* illeti, valószínűleg a használatra (*onészisz*) törekvő cselekvésnek a neve ez. Aztán a *d*-t közbeszúrva, *hédoné*-t mondanak *héoné* helyett. A bánatot, *lípé*-t pedig a test *felbomlásáról*, (*dialüszisz*) nevezték el, mert ez történik a testtel a bánatban. A fájdalom, az *ania* az, ami megakadályoz a menésben (*ienai*). Az *algédón*, a *bánkódás* véleményem szerint az *algeinon*-ból levezethető idegen szó. Az *odüiné*-t, a *kínt* a bánat behatolásáról (*endüszisz*) nevezték el. A panasz, az *akthédón* nyilvánvaló, hogy a mozgás nehézségére céloz. Az öröm, *khara* az ömlést és a lélek áramlásának (*diaküszisz* és *rhoé*) bőségét jelenti. A *gyönyör*, *terpszisz* a gyönyörűségesből (*terpnon*) van; a gyönyörűséges, *terpnon* a lélekbe csúszó *ihlet* (*herpszisz* és *pnoé*); tulajdonképpen *herpnun*-nak kellene mondani, de ebből idővel *terpnon* lett. A vidámságot, *euphroszüné* meg se kell magyarázni. Hiszen mindenki látja, hogy ez a név azt jelenti, hogy a lelket a jó események magukkal viszik (*euszium pheraszthai*); tehát voltaképpen *euphroszüné*-t kellene mondanunk, mégis ehelyett *euphroszüné*-t mondunk. A *vágy*, az *epithümia* sem nehéz, mert a lélekbe hatoló erő ez (*epi thümon iusza*). A lélek (*thümosz*) *lángolásáról* (*thüszisz*), forrásáról kapta nevét. A *vágyat*, *himerosz*, a lelket magával vonó áradásról nevezik így, mert *előretörve árad* (*hiemenosz rhei*) a dolgok után és vágyódik rájuk, és persze a lelket is magával viszi az áradás erejénél fogva; erről a tulajdonságáról nevezik *himerosz*-nak. A *sóvárgás*, *pothosz* szót arra alkalmazzuk, ami nincs jelen, hanem valahol máshol van (*allothi pu on*). Ezért *pothosz* az ilyen vágy, míg a jelenlévő dolgokra való vágyakozás: *himerosz*; ugyanaz, ha távollevőre irányul: *pothosz*. Az *erősz* meg olyan áradás, ami kívülről tör az emberbe, és nem sajátja, hanem a szemén keresztül közelíti meg. Erről a betörésről, *beömlésről* (*eszrein*) régen *eszrosz*-nak nevezték, mert *o*-t mondtak *ó* helyett, most azonban *erősz*, mert az *o*-t *ó*-ra cserélték. De mit akarsz még, hogy megvizsgáljunk?

HERMOGENÉSZ

Mit gondolsz a *doxa*-ról, a véleményről és az ehhez hasonlókról?

SZÓKRATÉSZ

A véleményt vagy arról az *üldözésről*, *dióxisz*, nevezik *doxa*-nak, amellyel a lélek a dolgok után veti magát, vagy pedig a *nyíl lövéséről*, a *toxu bolé*-ről. Valószínűbb az utóbbi. Mert egybehangzik ezzel a *vélekedés*, az *oiészisz* is. Mintha a lélek mozgását (*oiszisz*) akarná kifejezni a dolgok minősége, milyensége után. Éppúgy, mint ahogy a terv, *bulé*, is a dobásra, lövésre (*bolé*) céloz, és a *buleszthai*, valamint *buleueszthai* valamire való törekvést jelent. Mindezekben a szavakban, amelyek a *doxa*-hoz tartoznak, a dobásnak, a lövésnek a képe van, ugyanúgy, ahogy ellentétben az *abulia*-ban, a tanácstalanságban is az *atiikhia*, *ügyetlenség* van benne, minthogy az ember nem *találta* (*tiinkhano*) és nem érte el a célt, ami után dobott, amit tervezett és akart.

HERMOGENÉSZ

Úgy látom, Szókratész, most már tömegesen intézed el a szavakat.

SZÓKRATÉSZ

Isten segítségével már a vége felé járunk. De még az *ananké*-t (kényszer) és a *hekuszion*-t (önként) akarom elintézni, mert ezek is ide tartoznak. A *hekuszion* (önként) azt jelöli, ami enged, nem fordul ellene, hanem, mint mondom, enged a mozgásnak (*eikon tó ionti*) és a terv szerint történik. A kényszerű (*anankaion*) és ellenszegülő az, ami az akarat ellenére van, a tudatlanságra és tévedésre vonatkozik; összehasonlítható a *szoroson keresztül való* (*kata ta anké*) menéssel, mivel ez rosszul járható, nehéz és keskeny lévén, akadályozza a járást. Innen, a szoroson járásról nevezték a kényszerűt *anankaion*-nak. De amíg jelen van az erő, ne bocsássuk el, és te se engedj, hanem kérdezz.

XXXIII. HERMOGENÉSZ

Akkor hát a legnagyobb és legszebb fogalmakat kérdezem, az igazságot (*alétheia*), a hazugságot (*pszeudosz*), a létezőt (*on*) és azt, amiről éppen beszélünk, a nevet (*onoma*), honnan van ezeknek a nevük?

SZÓKRATÉSZ

Ismered azt a szót, hogy *maieszthai*, kutatni?

HERMOGENÉSZ

Hogyne, annyit jelent, mint *zétein*, keresni.

SZÓKRATÉSZ

Nos hát, úgy látszik, az *onoma*, név, egy egész mondatból összesűrített szó, ami azt jelenti, hogy ez a létező, amire a kutatás irányul. Még könnyebben felismerheted ezt az *onomasztion* kifejezésből, mert ez világosan megmondja, hogy ez az a *létező*, *amié a kutatás* (*on hu*

maszma). Ami pedig az *alétheia*-t (igazság) illeti, ez is összevont szó, mint a többiek. Valószínűleg a létezőnek isteni mozgását nevezik *alétheia*-nak, mert ez *alé theia*, *isteni bolyongás*. A hazugság (*pszeudosz*) meg ellentéte a mozgásnak. Ez is megrója azt, ami visszatart és nyugalomra kényszerít, és az *alvóval* (*katheudon*) hasonlítja össze; persze az eléje tett *pszi* elrejtja a név értelmét. A létező (*on*) és a lényeg (*uszia*) megegyezik az igazsággal, csak az *i*-t vesztette el, mert azt jelenti, hogy mozgó, menő: *ion*; a nem létező (*uk on*) viszont nem mozgó, nem menő, mint egyesek mondják is (*uki on = uk ion*).

HERMOGENÉSZ

Hát ezeket a szavakat derekasán megmagyaráztad, Szókratész. De ha most aztán valaki megkérdezné tőled az ilyen neveknek a jelentését, mint *ion* (mozgó), *rheon* (áramló) és *dun* (akadályozó)...

SZÓKRATÉSZ

Mit válaszolnánk neki? – azt akarod, ugye, kérdezni?

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Egy módot már az előbb is találtunk, és ezt valószínűnek tartottuk.

HERMOGENÉSZ

Melyiket?

SZÓKRATÉSZ

Azt, hogy amit nem tudunk megmagyarázni, azt idegen szónak tartjuk. Lehet, hogy tényleg ilyen is van közöttük, de lehet az is, hogy ezeket az ősi neveket ódonságuk miatt nem lehet értelmezni. Mivel ugyanis a neveket összevissza forgatják, nem csoda, ha a régi kiejtés a mai barbár kiejtéstől semmiben sem különbözik.

HERMOGENÉSZ

Nem lehetetlen, amit mondasz.

SZÓKRATÉSZ

Bizony, ez valószínű. De mégis, azt hiszem, ebben a küzdelemben a magyarázkodással, kibeszéléssel nem megyünk semmire; neki kell látnunk a vizsgálódásnak. De fontoljuk csak meg, ha valaki a nevek jelentését kérdezi, aztán meg a jelentés jelentését, és így szakadatlanul tovább és tovább, vajon nem elkerülhetetlen-e akkor, hogy az ember a végén adós marad a felelettel?

HERMOGENÉSZ

De bizony.

SZÓKRATÉSZ

És mikor szabad a felelettel adósnak maradni? Hát nem akkor, amikor azokhoz a szavakhoz érkeztünk, amelyek mintegy elemei a beszédnek és a neveknek? Mert ha így áll a dolog, akkor ezek már nem lehetnek más neveknek az összetételei. Mint ahogy az előbb az *agathon*-ról megállapítottuk, hogy ez az *agasztón* és *thoon* összetétele. A *thoon*-ról aztán megállapíthatjuk, hogy más szavakból, és ezek ismét másokból vannak összetéve. Mikor aztán eljutunk ahhoz a névhez, ami már nem más nevek összetétele, joggal mondhatjuk, hogy az alapszónál, az elemnél vagyunk, és az ilyent aztán már nem vezethetjük le más névből.

HERMOGENÉSZ

Véleményem szerint igazad van.

SZÓKRATÉSZ

No és hát azok a szavak, amiket az imént kérdeztél, nem alapszavak talán? És kell vajon még ezeknek az értelmét tovább kutatni?

HERMOGENÉSZ

Nem, ezeket már nem kell.

SZÓKRATÉSZ

Úgy látszik, ezek már alapszavak. Legalábbis a többieket mind erre vezethetjük vissza. Ha pedig ez így van, amint én is gondolom, figyelj, nem beszélek-e butaságot, ha az alapszavak jelentését a következőképpen magyarázom.

HERMOGENÉSZ

Mondd csak, amennyire tudok, segítek a kutatásban.

XXXIV. SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem, neked is az a véleményed, hogy minden névnek, akár alapszó, akár levezetett szó, egy és ugyanaz a helyessége, és egyik sem különbözik a másiktól, amennyiben név.

HERMOGENÉSZ

Én is így gondolom.

SZÓKRATÉSZ

Viszont azokban az esetekben, amelyeket átvettünk, a nevek helyessége, valódisága abból állt, hogy mindegyik a dolgok lényegét juttatta kifejezésre.

HERMOGENÉSZ

Természetesen.

SZÓKRATÉSZ

Ez a tulajdonságuk meg kell hogy legyen az alapszavaknak is, ha ezek is nevek.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

És mégis, a levezetett nevek erre csak az alapszavak segítségével voltak képesek.

HERMOGENÉSZ

Igaz.

SZÓKRATÉSZ

No és hát akkor az alapszavak, amelyek másra már nem vezethetők vissza, vajon hogy fogják kifejezésre juttatni a dolgokat, ha már egyszer ezek is nevek? Felelj a következőre. Ha nem lenne hangunk és nyelvünk, és a dolgokat közölni akarnánk egymással, akkor vajon nem úgy kísérelnénk-e meg a jeladást, mint most a némák, kézzel-lábbal és az egész testtel?

HERMOGENÉSZ

Hiszen másképp nem is tudnánk, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Úgy gondolom például, ha azt akarnánk jelezni, hogy *fönt* és *könnyű*, akkor kezünket az ég felé emelnénk, valamiképpen utánozva a dolog természetét; ha meg azt akarnánk kifejezni, hogy *lent* és *nehéz*, akkor a földhöz közelítenénk kezünket. Ha pedig egy futó lóról vagy valami más állatról akarnánk jelt adni, akkor a lehetőség szerint ezt utánoznánk testünkkel és alakunkkal.

HERMOGENÉSZ

Kétségtelenül így kell lennie, ahogy mondod, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Mert ez lenne véleményem szerint a jel, ha a test utánozná azt, amit ki akar fejezni.

HERMOGENÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Mínt hogy azonban hanggal, nyelvvel és szájjal akarjuk kifejezni a dolgokat, vajon nem úgy készítünk-e ezekkel az eszközökkel jelet mindenikről, hogy utánozzuk őket?

HERMOGENÉSZ

Feltétlenül.

SZÓKRATÉSZ

A név tehát eszerint hanggal való utánzása annak, amit utánoz és ezáltal megnevez az ember.

HERMOGENÉSZ

Én is azt hiszem.

SZÓKRATÉSZ

De istenemre, azt hiszem, mégsem jó ez a magyarázat!

HERMOGENÉSZ

Ugyan miért?

SZÓKRATÉSZ

Mert ennek értelmében kénytelenek lennénk például azt mondani, hogy azok, akik a birkát vagy a kakast utánozzák, nevet adnak azáltal, hogy utánoznak.

HERMOGENÉSZ

Tényleg, igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Azt hiszed hát, hogy helyes volt a meghatározás?

HERMOGENÉSZ

Nem, nem volt helyes. De hát miféle utánzás akkor a név?

SZÓKRATÉSZ

Hát először is, úgy gondolom, nem olyan, mint a muzsika utánzása, ám bár ez is hanggal utánoz. Aztán meg akkor sem nevet adunk, ha azt utánozzuk, amit a muzsika. Körülbelül így gondolom: van a dolgoknak hangja, mindnek van alakja, sőt némelyiknek színe is.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Nos hát, ha ilyen dolgokat utánozunk, akkor az természetesen még nem lesz névadás. Mert az ilyesmi zeneművészet vagy festészet. Vagy nem?

HERMOGENÉSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

No és a következőt hogy gondolod? Vajon nincs-e minden dolognak lényege is (*uszia*), éppúgy, ahogy színe és tulajdonságai vannak? Sőt nincs-e a színnek magának is lényege, meg a hangnak meg mindennek, amiről elmondhatjuk, hogy van, létezik?

HERMOGENÉSZ

Szerintem feltétlenül van.

SZÓKRATÉSZ

No és hát ha valaki éppen ezt, magát a lényegét utánozni tudja, hát nem juttatja-e ezáltal kifejezésre azt, hogy mi ez a tárgy?

HERMOGENÉSZ

Dehogyanem.

SZÓKRATÉSZ

És minek neveznéd ezt a tevékenységet? Ha az előbbi zeneművészet, illetve festészet, akkor mi ez?

HERMOGENÉSZ

Szerintem épp ez az, amit már régen keresünk, Szókratész, az elnevezés művészete.

SZÓKRATÉSZ

Ha ez igaz, akkor most meg kell vizsgálnunk azokat a neveket, amelyeket kérdeztél, a *rhoé*-t, az *ienai*-t és a *szkheszisz*-t, megragadják-e betűkkel és szótagokkal a dolgokat, és utánozzák-e lényegüket vagy sem.

HERMOGENÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

De hát lássuk csak, vajon csak ezek az alapszavak, vagy vannak még mások is?

HERMOGENÉSZ

Azt hiszem, van még több ilyen.

SZÓKRATÉSZ

Valószínű. De miképpen határozhatnánk meg, hogy mi szerint utánoz az utánzó? Minthogy a lényeg utánzása szótagokkal és betűkkel történik, leghelyesebb lesz talán előbb a betűket beosztani, éppúgy, mint azok, akik a ritmikával tesznek kísérletet, előbb meghatározzák a hangok és szótagok értékét, és csak azután látnak a ritmushoz, előbb nem.

HERMOGENÉSZ

Helyes.

XXXV. SZÓKRATÉSZ

Nekünk is így kell hát először a magánhangzókat kiválasztanunk, azután a többi betűből a némákat és zöngétleneket – mert így nevezik ezeket a szakértők. Azután azokat, amelyek nem

magánhangzók ugyan, de nem is zöngétlenek, majd pedig a magánhangzók különböző osztályait. Amikor azután ezeket mind szétválasztottuk, akkor a megnevezendő dolgokat magukat kell elővennünk, hogy vannak-e itt is ilyen osztályok, amelyekre ezek

visszavezethetők, mint a hangoknál. Ha ezt mind szépen megvizsgáltuk, akkor tudnunk kell, hogy a hasonlóság alapján ezt a kettőt* összekapcsolhatjuk-e egymással. Mert lehet, hogy egy

dologhoz csak egy hang szükséges, vagy többnek a keveréke. Amint a festők is a hasonlóság kedvéért néha csak a bíborszínt vagy valami más színt vesznek, néha meg több színt kevernek

össze, mint például amikor a hús színét vagy valami ilyesmit festenek. Úgy gondolom ugyanis, hogy minden festmény a maga színét kívánja. Így fogjuk mi is a hangokat a dolgokra

alkalmazni, egyet egyre, vagy ha szükséges, többet is; így képezzük azt, amit szótagnak neveznek, és a szótagokat összerakva a neveket és a cselekvést jelentő szavakat. A nevekből és szavakból pedig valami nagy és szép egészet állítunk össze, amiképpen tudniillik amott a festészetben a képet, úgy itt a mondatot az elnevezés vagy beszéd művészetében, vagy akárminek is hívják. Jobban mondva nem mi csináljuk ezt, csak a beszéd heve ragadott el, hanem a régiak fűzték így egybe a szavakat, ahogy most egybe vannak fűzve. Nekünk pedig úgy kell szétválasztanunk, ha szakszerűen akarjuk vizsgálni őket, hogy kitűnjék, vajon az alapszavakban és a belőlük levezetettekben van-e rendszer vagy sem. Csak úgy összevissza fűzni őket hiábavaló és rendszertelen lenne, kedves Hermogenész.

HERMOGENÉSZ

Bizony istenemre, Szókratész!

XXXVI. SZÓKRATÉSZ

No és hát bízol-e magadban, hogy szét tudod őket így választani? Mert én nem!

HERMOGENÉSZ

Én aztán igazán messze vagyok attól!

SZÓKRATÉSZ

Hagyjuk akkor hát ezt, vagy akarsz, hogy mégis kísérletet tegyünk úgy, ahogy tudunk, még ha alig is leszünk képesek betekintést nyerni valamennyire, és bocsássuk előre, amiképpen az imént az istenekkel kapcsolatban is megtettük, hogy mi az igazságból semmit sem tudunk, csak az emberek rájuk vonatkozó véleményét vizsgáljuk; bocsássuk így most is előre, hogy ha akár mi, akár másvalaki ezt a felosztást úgy csinálta volna, ahogy kell, akkor ez igaz is lenne, most azonban mi úgy csináljuk, ahogy éppen tudjuk? Jó lesz ez így, vagy mit gondolsz?

HERMOGENÉSZ

Szerintem ez így nagyon jó lesz.

SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem, Hermogenész, nevetséges lesz, ha kiderül, hogy a betűk és a szótagok a dolgokat utánozzák, no de hát rajta. Mert ennél jobb módszerünk nincs az alapszavak jelentésének levezetésére, ha nem akarsz, hogy mi is úgy tegyünk, mint a tragédiaköltők, akik zavarukban a deus ex machinához folyamodnak; így persze mi is azt mondhatnánk, hogy az alapszavak helyesek, valódiak, mert az istenek csinálták őket. Hát meggyőző magyarázat lenne ez számunkra? Vagy talán az, hogy a barbároktól vettük át ezeket, és a barbárok nálunk régebbiek? Vagy hogy régiségük miatt ezeket már éppúgy nem lehet megfejteni, mint az idegen szavakat? Mindezek nagyon szép kibúvók lennének annak, aki nem akar számot adni az alapszavak helyességéről. Ámbár akármilyen mentséget hoz is fel az, aki az alapszavak jelentését nem ismeri, lehetetlen a levezetett szavakat megmagyarázni, ha az ember amazokat nem tudja, amelyekből ezeket le kell vezetni. Nyilvánvaló, hogy aki szakértőnek tartja magát ebben a kérdésben, annak éppen az alapszavakat kell a legtisztábban és legvilágosabban értenie, ha meg nem, akkor tudnia kell, hogy mindaz, amit a többiről mond, fecsegés. Vagy nem így gondolsz?

HERMOGENÉSZ

Pontosan így, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Az én észrevételeim az alapszavakról nagyon faragatlanok és nevetségesek. De ha akarsz, elmondom, és ha aztán te tudsz valami jobbat, mondd el te is.

HERMOGENÉSZ

Megteszem, Szókratész, csak beszélj nyugodtan.

XXXVII. SZÓKRATÉSZ

Mindenekelőtt az *r* úgy tűnik föl nekem, mint minden mozgás eszköze, amiről pedig még nem mondtuk meg, hogy miért *kinészisz* a neve; nyilván azért, mert ez *menés: ieszisz*, régen ugyanis az *e*-t használtuk az *é* helyett. A töve: *kiein*, idegen szó, azt jelenti, hogy *ienai*, menni.

Ha a régi nevét akarnánk mai formában mondani, helyesen *ieszisz* lenne, de ehelyett ma az idegen *kiein* szóból *é*-re változtatással és az *n* közbeszúrásával *kinészisz*-t mondtunk, bár *kieinészisz*-t. kellene. A *sztaszisz*, megállás a *menés (ieszisz)* tagadása (*aieszisz*); a szép kiejtés

miatt lett: *sztaszisz*. Az *r*-t hát, mint mondom, a névadó nagyon jó eszköznek találta a mozgás utánzására, és nagyon sokszor használta is erre; először is a *rhein* és *rhoé* szavakban (folyni, folyás), ezekkel utánozta a mozgást, majd a *reszketés*, *rohanás* szavakban, valamint az olyan kifejezésekben, mint *rázni*, *törni*, *morzsolni*, *dörzsölni*, *forgatni*, mindezekben benne van az *r*. Valószínűleg észrevette, hogy ennél a hangnál marad legkevésbé nyugalmi állapotban és mozog leginkább a nyelv, ezért használja ezekben a szavakban. Az *i*-t viszont minden finomra

alkalmazza, mert ez tud áthatolni a legjobban mindenben. Ezért az *ienai* és *ieszthai* szavak (menni, haladni) az *i*-vel utánoznak, míg a *phi*, *psi*, *szigma*, *zéta*, mivel erős fűvással ejtik, a hozzájuk hasonló dolgokat utánozzák, mint *pszükhron* (fagyos), *zeon* (forró) vagy *szeieszthai* és *szeiszmosz* (rázni, rázás). Ha meg a névadó valami levegőszerűt (*phiüszódesz*) utánoz, akkor

nagyrészt éppen ilyen betűket (hangokat) alkalmaz. Mivel pedig a *d*-nél és *t*-nél a nyelvet összeszorítjuk és odanyomjuk, alkalmasnak találta ezt a *deszmosz*, *bilincs* és *sztaszisz*, *megállás* utánzására. És mert az *l*-nél a nyelv siklik, erről a siklásról vette az olyan szavakat, mint: *leia*, *oliszthanein*, *liparon kollódesz* (sima, siklik, olajos, enyves). Az *l* siklását a *g* befolyásolja; innen vannak az olyan szavak, mint *gliszkhron*, *glükü*, *gloiódesz* (tapadó, édes, ragadó). Az *n* befelé képzett hang, és innen van az *endon* (bent) meg az *entosz* (benn); a hang utánozza a megnevezettet. Az a *nagyba* (*megaló*) került, az *é* pedig a *szélesbe* (*mékosz*, tulajdonképpen hosszúság), mert ezek a hangok nagyok. Mivel a *gongülon* (gömbölyű) szóhoz leginkább az *o*-ra volt szüksége, ezt a hangot keverte a névbe. Nyilván a többi esetben is így járt el a névadó, hogy tudniillik betűkből és szótagokból alkot minden egyes dolog számára egy jelet, azaz nevet, azután ezekből az elemekből ugyanígy utánozva állítja össze a többi. Ebből áll szerintem, Hermogenész, a nevek helyessége, valódisága, feltéve, hogy Kratülosz nem mond valami mást.

XXXVIII. HERMOGENÉSZ

Bizony, Szókratész, Kratülosz engem már sokszor nehéz feladat elé állított, amint már az előbb is mondtam, a nevek helyességére vonatkozó állításával azért, hogy nem beszéltem világosan, úgyhogy nem tudtam megítélni, akarva vagy nem akarva beszél-e mindig ilyen homályosan. Most hát, mondd meg, Kratülosz, Szókratész előtt, tetszik-e neked Szókratész magyarázata a nevekről, vagy tudsz-e ennél jobbat? Ha tudsz, mondd el, hogy vagy tanulj Szókratésztól, vagy pedig győzz meg mindkettőnket.

KRATÜLOSZ

Hát mit gondolsz, Hermogenész, olyan könnyű az, akármit is tanulni vagy tanítani, hogy erről a nagy vagy talán legeslegnagyobb dologról ne is beszéljek?

HERMOGENÉSZ

Nem, biz' isten, azt nem gondolom. De azt hiszem, igaza van Hésziodosznak,* még ha valaki keveset tesz is a kevéshez, azzal is előbbre jutunk. Ha tehát csak egy kevéssel is tudsz hozzájárulni, ne röstelld, hanem tégy jót Szókratésszal meg velem, hiszen ezzel tartozol is.

SZÓKRATÉSZ

Én magam sem akarok körömszakadtáig kitarítani amellet, amit mondtam, Kratülosz. Csak szerény nézetemet adtam elő Hermogenésszel való vizsgálódásaink során. Úgyhogy, ami azt illeti, csak bátran mondd el, ha valami jobbat tudsz, én biztosan elfogadom. Nem is csodálnám, ha te valami jobbat tudnál. Hiszen te bizonyára átvizsgáltad ezt a kérdést és másoktól is tanultál. Ha tehát valami szebbet tudsz, akkor engem is számíts a nevek helyességéről vallott nézeted tanítványai közé.

KRATÜLOSZ

Bizony, Szókratész, amint te is mondod, foglalkoztatott engem ez a kérdés, és talán tanítványommá tehetnélek. De félek, hogy fordítva lesz. Mert isten tudja, valahogy azt kell mondjam neked, amit Akhilleusz mondott az Iliászban Aiasznak:

Isteni sarj, Aiász, Telamón fia, nép fejedelme, lelkem lelke szerint szóltál, úgy látom, egészen.

Nekem is, Szókratész, mintha csak a lelkemből mondtad volna azt a kinyilatkoztatást, akár Euthüphrón ihletett meg, akár egy más múzsa, aki már benned rejtőzik.

SZÓKRATÉSZ

Kedves Kratülosz, én már régen csodálkozom ezen az állítólagos bölcsességemen, és bizalmatlan vagyok vele szemben. Jó lesz hát újra megvizsgálunk, mit is mondtam. Mert a legrosszabb az, ha az ember magamagát vezeti félre. Hogy is ne lenne az bosszantó, ha a félrevezető egy percre sem távozik tőlünk, hanem mindig velünk van. Épp ezért szükséges, hogy az ember gyakran átvizsgálja előbbi nézeteit, és a költő szavai szerint úgy tegyen, hogy előre is néz meg hátra is. Most is, lássuk csak, mit mondtunk. Azt állítottuk, hogy a nevek helyessége abból áll, hogy kifejezésre juttatja a megnevezett dolgot. Vajon helyes ez?

KRATÜLOSZ

Szerintem nagyon is helyes, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

A név tehát a közlés kedvéért van?

KRATÜLOSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Ugye ez is mesterség (*tekhné*), és vannak mesterei?

KRATÜLOSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Kik ezek a mesterek?

KRATÜLOSZ

Azok, akiket te az előbb névadóknak, törvényalkotóknak neveztl.

SZÓKRATÉSZ

És vajon hát ez a mesterség is ugyanúgy megvan az emberek között, mint a többi, vagy nem? A következőképpen gondolom: festők, ugye, vannak jobbak is meg rosszabbak is?

KRATÜLOSZ

Feltétlenül.

SZÓKRATÉSZ

A jobbak, ugye, jobb képet festenek, a rosszabbak meg rosszabbat és a jobb építészek jobb házat építenek, a rosszabbak meg rosszabbat?

KRATÜLOSZ

Igaz.

SZÓKRATÉSZ

És hát akkor a törvényalkotók, azaz a névadók is jobb vagy rosszabb munkát végeznek, aszerint, hogy jobbak-e vagy rosszabbak?

KRATÜLOSZ

Azt már nem hiszem.

SZÓKRATÉSZ

Véleményed szerint hát nincsenek jobb vagy rosszabb törvények?

KRATÜLOSZ

Nem, nincsenek.

SZÓKRATÉSZ

Így aztán valószínűleg azt sem hiszed, hogy az egyik név jobb, a másik meg rosszabb?

KRATÜLOSZ

Nem, azt sem hiszem.

SZÓKRATÉSZ

Akkor, hát, ugye, minden név helyes?

KRATÜLOSZ

Úgy van, legalábbis amennyiben névnek nevezhető.

SZÓKRATÉSZ

No és akkor most példának okáért azt gondoljuk-e, hogy ennek a Hermogenésznek a *Hermogenész* nem neve, mivelhogy ő nem Hermész fia, vagy inkább azt, hogy ez neve ugyan, de nem helyes a név?

KRATÜLOSZ

Szerintem, Szókratész, ez nem az ő neve, csak *úgy látszik, mintha az ő* neve volna. Valójában ez valaki másnak a neve, akinek tudniillik a természete ebben a névben jut kifejezésre.

SZÓKRATÉSZ

Hát akkor vajon nem is mond hamisat az, aki őt Hermogenésznek mondja? Mert hiszen ez sem lehetséges, hogy tudniillik őt Hermogenésznek mondják, ha ő nem az.

KRATÜLOSZ

Hogy mondod?

SZÓKRATÉSZ

Vajon hát az-e a te tételed, hogy hamisat egyáltalán nem is lehet mondani? Mert sokan vannak és voltak, akik ezt állítják, kedves Kratülosz, ma is meg régebben is.

KRATÜLOSZ

Hát hogy is volna lehetséges, Szókratész, hogy valaki, aki mond valamit, ne azt mondja, ami van? Vagy hát nem abból áll-e a hamis beszéd, hogy az ember azt mondja, ami nincs?

SZÓKRATÉSZ

Ez egy kicsit magas az én öreg eszemnek, barátom! Inkább arra felelj, úgy gondolod talán, hogy az ember nem állíthat ugyan hamisat, de mondhat?

KRATÜLOSZ

Azt hiszem, nem is mondhat.

SZÓKRATÉSZ

Hát hamisan beszélni, megszólítani se lehet? Ha például valaki idegenben találkozónék veled, megfogná kezéd, és így szólna: „Üdvöz légy, athéni barátom, Szmikrión fia,

Hermogenész!”, akkor ez nem téged szólítana meg, nem hozzád beszélne vagy szólna, hanem Hermogenészhez? Vagy talán senkihez se?

KRATÜLOSZ

Szerintem ezt, Szókratész, hiábavalóan zengedeznék.

SZÓKRATÉSZ

Rendben van, nekem így is jó. De hát vajon igazat zengedezne vagy hamisat? Vagy részben igazat, részben meg hamisat? Mert nekem az is elég lenne.

KRATÜLOSZ

Szerintem az ilyen csak hangot ad, és hiábavaló mozgást végez, mintha valaki ércet kongatna.

XXXIX. SZÓKRATÉSZ

No jó! Talán valahogy majd mégiscsak kiegyezünk, Kratülosz. Hát szerinted, ugye, mégiscsak más a név, és más az, aminek ez a neve?

KRATÜLOSZ

Persze.

SZÓKRATÉSZ

Abban is egyetértesz, hogy a név a dolgoknak utáinzata?

KRATÜLOSZ

Feltétlenül.

SZÓKRATÉSZ

Hát a festmények valahogy másképpen nem utánezatai a dolgoknak?

KRATÜLOSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Nohát akkor! Lehet ugyanis, hogy csak én nem értem, mit akarsz mondani, de neked nagyon is igazad van. Lehetséges-e ezt a kétfajta utánezást, a festményeket és a neveket, a dolgok között szétoztani és rájuk vonatkoztatni vagy sem?

KRATÜLOSZ

Lehetséges.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát először is a következőt gondold meg. Összefüggésbe hozhatná-e valaki a férfi képét a férfival, az asszonyét pedig az asszonnyal és így tovább?

KRATÜLOSZ Természetesen.

SZÓKRATÉSZ

És hát, ugye, fordítva is lehetséges, hogy tudniillik a férfi képét az asszonyra, az asszonyét pedig a férfira vonatkoztatja?

KRATÜLOSZ

Ez is lehetséges.

SZÓKRATÉSZ

No és mind a két felosztás, vonatkoztatás helyes-e, vagy csak az egyik?

KRATÜLOSZ

Csak az egyik.

SZÓKRATÉSZ

Úgy gondolom, az, amelyik mindegyikkel a hozzáillőt és hasonlót hozza összefüggésbe.

KRATÜLOSZ

Ez az én véleményem is.

SZÓKRATÉSZ

Hogy tehát ne küzdjünk egymással vitánkban, te meg én, jó barát létünkre, íme, hallgasd meg véleményemet. Az ilyen felosztást nevezem én mind a kétféle utánezatnál, mind a

képeknél, mind pedig a neveknél, helyesnek, sőt a neveknél helyesnek és igaznak, a másik fajtát pedig, amikor nem hasonlót hozunk összefüggésbe egymással, helytelennek, és ha nevekről van szó, hamisnak is.

KRATÜLOSZ

Igen ám, Szókratész, csak hogy a képeknél lehetséges a helytelen felosztás, de a neveknél nem, mert ott szükségszerűen mindig helyes.

SZÓKRATÉSZ

Hogy mondd? Hát miben különbözik ez amattól? Hát nem lehet vajon odalépni egy férfihoz, és azt mondani neki: „Ez a te képed”, és mutatni neki, ha úgy tetszik, a saját képét, ha meg úgy tetszik, az asszonyét? A mutatáson azt értem, hogy az ember a szeme elé tartja, nézze meg.

KRATÜLOSZ

Dehogyan lehet.

SZÓKRATÉSZ

No és hát akkor nem lehet-e odamenni hozzá, és azt mondani: „Ez a te neved?” Hiszen a név éppúgy utánzat, mint a kép. Így gondolom ugyanis: nem lehet-e azt mondani egy férfinak:

„Ez a te neved”, és erre megmutatni neki, azaz odamondani, hogy hallja, ha úgy tetszik, a saját utánzatát, *férfi*, vagy ha úgy tetszik, a női utánzatát, *asszony*? Nem gondolod, hogy ez lehetséges, és néha meg is történik?

KRATÜLOSZ

Engedek és igazat adok neked, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Jól teszed, barátom, ha így áll a dolog. Nem is érdemes most erről erőnek erejével vitatkoznunk. Ha tehát itt a neveknél is lehetséges ez a felosztás, akkor az egyiket igaz beszédnek, a másikat meg hamisnak mondjuk. Ha meg ez így van, és lehetséges a neveket helytelenül kiosztani és nem a megilletőt adni minden dolognak, hanem néha olyat is, ami nem illik hozzá, akkor így kell hogy legyen ez a szavakkal is. Ha meg ezt meg lehet csinálni a nevekkal és szavakkal, akkor így van ez a mondatokkal is. Mert a mondatok szerintem a szavak összetételei, vagy hogy gondolod, Kratülosz?

KRATÜLOSZ

Így. Véleményem szerint igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Ha pedig az alapszavakat rajzokkal hasonlítjuk össze, akkor, ugye, lehet ugyanúgy, mint a festményénél, hogy tudniillik vagy beleviszünk minden színt és formát, vagy nem mindent, hanem egyes dolgokat elhagyunk, másokat meg hozzáteszünk, többet vagy kevesebbet? Vagy nem?

KRATÜLOSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

No és hát nem az csinál-e szép képet és rajzot, aki mindent beletesz, az viszont, aki hozzátesz vagy elvesz belőle, képet csinál ugyan, de rosszat?

KRATÜLOSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

No és az, aki a dolgok lényegét szótagokkal és betűkkel utánozza? Hát nem ugyanúgy, ha minden hozzáillőt beletesz, szép lesz a kép, azaz ebben az esetben a név, ha meg egy keveset elhagy vagy hozzátesz helyenként, akkor kép lesz ugyan, de nem szép? Úgyhogy a szavak egy része jó lesz, más része meg rossz lesz.

KRATÜLOSZ

Lehet.

SZÓKRATÉSZ

De akkor, ugye, van a neveknek jó mestere is meg rossz is?

KRATÜLOSZ

Van.

SZÓKRATÉSZ

És ennek a mesternek nem *nomothetész* (törvényalkotó, névalkotó) a neve?

KRATÜLOSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

De hát akkor, istenuccse, van itt is, mint a többi mesterségben, jó törvényalkotó meg rossz is, ha már egyszer az előzményekben megegyeztünk.

KRATÜLOSZ

Igen, Szókratész, de látod, amikor ezeket a betűket, az *a*-t és a *b*-t és mindeniket az írás szabályai szerint beleviszük a nevekbe, ha aztán elhagyunk, hozzáteszünk vagy megváltoztatunk valamit, akkor, igaz, szót írtunk le, de nem helyesen, sőt valójában nem is az a szó ez már, hanem valami egészen más, ha ilyen változtatás történt.

SZÓKRATÉSZ

Vigyázz, Kratülosz, hogy rosszul ne vezessük vizsgálódásainkat.

KRATÜLOSZ

Hogyhogy?

SZÓKRATÉSZ

Mindarra, ami szükségszerűleg egy bizonyos számból áll, vagy különben nem is létezik, érvényes az, amit mondasz. Például a *tíz*, vagy ha akarod, bármely más szám, ha ebből elveszel vagy hozzáteszel, rögtön más lesz. De nem ebből áll a minőségnek és általában a képnek a helyessége: sőt, ellenkezőleg, nem is szabad teljes egészében és nem minden tekintetben pontosan olyannak lennie, mint az, amihez hasonlít, ha azt akarjuk, hogy kép legyen. Mert nézd csak, mire gondolok. Itt van például két dolog: Kratülosz meg Kratülosz képe; ha most egy isten nemcsak alakodat és színedet képezné le, mint a festők, hanem azt is, ami belül van, pontosan olyanná tenné, mint a tied, azonkívül légyságát és melegségét pontosan olyanná tenné, sőt mozgást, lelket és gondolkozást is tenne belé, egyszóval mindazt, ami neked megvan, másodpéldányban melléd állítaná: hát akkor vajon ez a kettő most Kratülosz és Kratülosz képe lenne-e, vagy két Kratülosz?

KRATÜLOSZ

Szerintem bizony két Kratülosz.

XL. SZÓKRATÉSZ

Látod hát, kedvesem, hogy másban kell keresnünk a kép helyességét, és másban az említettekét, és nem kell mereven ragaszkodnunk ahhoz, hogy az már nem kép, amiből hiányzik valami, vagy amiben több van. Vagy nem látod, mennyi mi minden hiányzik a képen abból, aminek képe?

KRATÜLOSZ

Dehogyanisnem.

SZÓKRATÉSZ

Bizony, Kratülosz, nevetséges helyzetbe is kerülnének a dolgok a nevek által, ha a nevek mindenben hasonlítanának hozzájuk. Hiszen akkor minden duplán lenne, és senki se tudná megmondani, melyik az egyik és melyik a másik, melyik a dolog és melyik a név.

KRATÜLOSZ

Igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Nyugodj bele hát bízvást, barátom, hogy a nevek részint jók, részint meg rosszak, és ne ragaszkodj ahhoz, hogy minden betű meglegyen bennük, hogy pontosan olyanok legyenek, mint azok, amikre vonatkoznak, hanem engedd, hogy lényegtelen betű is belekerülhessen. És ha ezt a betűnek megengeded, akkor hagyd meg a szónak is a mondatban; ha meg a szónak lehet a mondatban, akkor hagyd a mondatnak is a beszédben, hogy a tárgyra nem tartozó dolgok is legyenek benne. A fontos csak az, hogy benne legyen a dolog lényege, amiről szó van, éppúgy, mint a betűk nevében benne van, ha még emlékszel arra, amiről Hermogenésszel beszélgettünk.

KRATÜLOSZ

Persze hogy emlékszem.

SZÓKRATÉSZ

No jól van. Mert ha ez benne van, még ha nem is tartalmaz minden megfelelő hangot a szó, a tárgyat fogja kimondani, mégpedig jól, ha minden, és rosszul, ha kevés van benne. Azt azonban mindenesetre ismerjük el, hogy ez beszéd, nehogy mi is büntetést érdemeljünk, mint azok, akik Aiginában éjszaka az utcán járnak, és nehogy úgy tűnjék fel az igazságnak, hogy mi a kelletténél később érkezünk meg. Vagy ha ez nem tetszik, akkor keress más meghatározást a név helyességére, és ne egyezz bele abba, hogy a név a tárgynak szótagokból és betűkből alkotott jele. Mert ha mind a két előbbi állításodat fenn akarod tartani, ellentmondásba kell keveredned.

KRATÜLOSZ

Szerintem helyesen beszélsz, Szókratész, és elfogadom a gondolatmenetet.

SZÓKRATÉSZ

Minthogy ebben megegyezünk, lássuk a következőt. Azt állítjuk tehát: ahhoz, hogy a szó helyes legyen, meg kell lenniök benne a megfelelő betűknek.

KRATÜLOSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A megfelelő betűk azok, amelyek hasonlítanak a dolgokhoz.

KRATÜLOSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Ilyenek hát a helyesen képzett szavak. Ha pedig a szó nem jól készült, akkor nagyrészt talán mégis megfelelő és hasonló betűkből áll, ha tudniillik egyáltalán még képnek nevezhető, de van benne oda nem tartozó elem is, aminek következtében nem szép és nem is jól készült név. Vagy nem így mondjuk?

KRATÜLOSZ

Úgy látom, nem lehet ezen vitatkozni, Szókratész, ámbár nekem sehogy se tetszik ez a kijelentés, hogy ez ugyan név, de mégsem helyes.

SZÓKRATÉSZ

Vajon az nem tetszik, hogy a név a tárgy jele?

KRATÜLOSZ

De igen, az tetszik.

SZÓKRATÉSZ

Vagy talán azt nem tartod helyesnek, hogy a nevek részint összetettek, részint pedig alapszavak?

KRATÜLOSZ

De igen, azt is helyesnek tartom.

SZÓKRATÉSZ

De hát ha az alapszavak jelei valaminek, tudsz-e jobb módot arra, hogy ezek tényleg jelek legyenek, mint azt, hogy az ember lehetőleg ahhoz a dologhoz hasonlókká alkotja őket, amit kifejezésre kell juttatniuk? Vagy jobban tetszik neked talán az, amit Hermogenész és sokan mások is állítanak, hogy a név megegyezés, konvenció dolga, és csak azoknak jelent valamit, akik ebben megegyeztek és már előbb ismerték a dolgokat? Akkor persze a név helyessége csak konvenció. Az azonban mellékes, hogy az ember abban egyezik-e meg, ami most neve a dolgoknak, vagy az ellenkezőjében, úgyhogy, ami most kicsi, azt nagynak nevezi, a nagyot meg kicsinek. Hát melyik felfogás tetszik jobban neked?

KRATÜLOSZ

Mindenesetre ésszerűbb az, hogy az ember hasonlósággal juttatja kifejezésre azt, amit jelezni akar és nem akármilyen tetszés szerinti eszközzel.

SZÓKRATÉSZ

Jól mondod. Ha pedig a név hasonló a tárgyhoz, akkor, ugye, azoknak a betűknek is hasonlóknak kell lenniök, amelyekből az ember az alapszavakat készíti? A következőképpen gondolom: tudna-e valaki, amint az imént mondtuk, valamely tárgyhoz hasonló festményt készíteni, ha nem lennének előre természetből fogva ahhoz hasonló színanyagok, amit a kép utánoz, és amely anyagokból a festmény készül? Vagy különben nem volna-e lehetetlen megoldani a feladatot?

KRATÜLOSZ

Lehetetlen volna.

SZÓKRATÉSZ

Nemde ugyanígy a nevek sem lennének hasonlóak semmihez, ha nem lennének már előzőleg olyan alkotórészek, amelyek hasonlóak ahhoz, amit a név utánoz, és amelyekből a név készül? És hát nem a betűk-e azok, amelyekből a neveket összerakjuk?

KRATÜLOSZ

De igen.

XLI. SZÓKRATÉSZ

Most hát végy te is úgy részt a beszélgetésben, mint az előbb Hermogenész. Mondd, helyes-e az a megállapításunk, hogy az r mozgáshoz, áramláshoz, érdességhez hasonlít, vagy nem helyes?

KRATÜLOSZ

Szerintem helyes.

SZÓKRATÉSZ

Az l pedig a simához, lágyhoz és ahhoz, amit az előbb mondtunk.

KRATÜLOSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Tudod-e, hogy amit mi *szklérotész*-nek (*érdességnek*) mondunk, ugyanazt Eretriában *szklérotér*-nek mondják?

KRATÜLOSZ

Tudom.

SZÓKRATÉSZ

Ugyanannak a dolognak felel meg hát a két betű, az *sz* és az *r*, és ugyanazt jelenti nekik a szó végén az *r*, amit nekünk az *sz*, vagy különböző dolgoknak felel meg és nem ugyanazt jelenti?

KRATÜLOSZ

Mindkettőnknek ugyanazt jelenti.

SZÓKRATÉSZ

Vajon annyiban jelenti ugyanazt, amennyiben hasonló a kettő, az *r* és az *sz*?

KRATÜLOSZ

Úgy van, amennyiben hasonló.

SZÓKRATÉSZ

És hát mennyiben hasonló a kettő?

KRATÜLOSZ

Annyiban, hogy mindkettő mozgást fejez ki.

SZÓKRATÉSZ

No és az *l* a szó belsejében? Hát ez nem ellentéte éppen az érdekességnek?

KRATÜLOSZ

Talán nem is helyes, hogy ez benne van, Szókratész: amiképpen a Hermogenésznek mondott példákban te is kivettél a szavakból meg beletettél betűket, és szerintem helyesen jártál el, talán úgy kellene itt is az *l* helyébe *r*-t tenni.

SZÓKRATÉSZ

Jól mondod. De hát ahogy most mondjuk, nem értjük-e meg egymást? Ha valaki *szklérotész*-t mond, nem érted akkor, vagy most se érted, ha én mondom?

KRATÜLOSZ

De igen, mert már megszoktam, kedvesem!

SZÓKRATÉSZ

No és ha szokást mondasz, azt hiszed, másról beszélsz, mint a megegyezésről? Vagy szerinted nem az-e a megszokás, hogy én azt mondom, amit gondolok, te pedig erről fölismered, hogy mit gondolok? Nem ezt érted megszokáson?

KRATÜLOSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Vajon nem jelet kapsz-e tőlem, ha az én szavaimat megérted?

KRATÜLOSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

És mégis ezt a jelet éppen az ellenkezőjéről veszem annak, mint amire gondolok, hiszen az *l*, amint mondod, ellentéte az érdességnek. Ha pedig ez így van, akkor mi más történt, mint hogy megegyeztél magaddal, és akkor a név helyessége megegyezés, konvenció. Hiszen a szokás és megegyezés alapján a hasonló és nem hasonló betűk egyaránt jeleznek, kifejeznek valamit. Ha meg a megszokás nem azonos a megegyezéssel, akkor nem lenne érvényes az az

állítás sem, hogy hasonlóság a jel, hanem a megszokás lenne az, mert a megszokás hasonlóval

is meg nem hasonlóval is kifejez. Mivel azonban ebben egyetértünk – mert hallgatásodat beleegyezésnek veszem –, kénytelenek vagyunk a megegyezésnek és szokásnak is helyet adni gondolatainknak beszéddel való kifejezésében. Mert ha a számokat veszed például, kedvesem,

hát honnan vennél, honnan is vehetnél minden egyes számhoz hasonló szavakat, ha nem engednéd, hogy a megállapodás, beleegyezés döntse el a nevek helyességét? Nekem is tetszik ez a tétel, hogy a szavak a lehetőség szerint legyenek hasonlóak a dolgokhoz, de a valóságban, amint Hermogenész mondta, bizonytalan lehet ez a hasonlóság után való vonzódás, és föl kell vennünk ezt a súlyos terhet is a nevek helyességébe, valódiságába: a megegyezést, konvenciót. Akkor lesz a legtökéletesebb a név, ha minden vagy legalábbis minél több hasonló, azaz megfelelő elem van benne, az ellenkező esetben viszont tökéletlen. De arra felelj még nekem ezek után, mi szerepük van a neveknek, és miben látjuk hasznukat?

XLII. KRATÜLOSZ

Véleményem szerint tanítanak, közölnek, Szókratész. Ez nagyon egyszerű is, mert aki tudja a neveket, tudja a dolgokat is.

SZÓKRATÉSZ

Talán a következőképpen gondolod, Kratülosz: ha valaki tudja, hogy milyen a név – ez persze olyan, mint a dolog –, akkor tudni fogja a dolgot is, mivel ez hasonló a névhez; vagyis tehát csak egy *tekhné*-je (ismerete, tudománya) van mindazoknak a dolgoknak, amelyek hasonlóak egymáshoz. Azt hiszem, ebben az értelemben mondod, hogy aki tudja a neveket, az tudja a dolgokat is.

KRATÜLOSZ

Nagyon helyesen mondod.

SZÓKRATÉSZ

Várj csak! Lássuk hát, miféle közlési módja ez a dolgoknak, amelyről beszélsz? Van más is? És jobb ez, mint amaz, vagy ezen kívül nincs is más?

KRATÜLOSZ

Én úgy gondolom, nincs más; ez az egyetlen és legjobb.

SZÓKRATÉSZ

Vajon hát ugyanez a dolgok feltalálása is, és aki a neveket feltalálta, az feltalálta azokat is, amikre a nevek vonatkoznak? Vagy az embernek másképpen kell kutatnia és találnia, de így kell tanulnia?

KRATÜLOSZ

Ugyanazokban a dolgokban feltétlenül ily módon kell kutatni és találni.

SZÓKRATÉSZ

No, fontoljuk csak meg, Kratülosz: ha valaki kutatja a dolgokat, és a nevek után indul, azt vizsgálva, hogy milyenek ezek, hát nem veszed észre, hogy az ilyen nagyon könnyen tévedhet?

KRATÜLOSZ

Hogyan?

SZÓKRATÉSZ

Nyilvánvaló megállapításunk szerint, hogy az első névadó olyanra csinálta a neveket, amilyenek a dolgokat látta. Vagy nem?

KRATÜLOSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

De ha ő nem helyesen látta a dolgokat, és ilyenre csinálta a neveket, mit gondolsz, mi lesz abból, ha utánamegyünk? Hát nem tévedés?

KRATÜLOSZ

De nem így van ám, Szókratész! Mert aki a neveket alkotta, annak feltétlenül tudva kellett alkotnia. Ha meg nem így volt, amint az előbb is mondtam, nem is lettek abból nevek. A legnagyobb bizonyíték pedig arra, hogy a névalkotó nem tévesztette el az igazságot, a következő: hiszen akkor nem is lenne minden olyan tökéletes belső összhangban, mint ahogy

van. Vagy nem vetted hát észre saját magyarázataid közben, hogy minden szó ugyanazon elv szerint és ugyanazzal a szándékkal készült?

SZÓKRATÉSZ

Ez egyáltalán nem meggyőző védőbeszéd, Kratülosz. Mert nem lehetetlen, hogy a névadó, ha egyszer már tévedett, a többit aztán már erőnek erejével összhangba hozta ezzel a tévedésével. Éppúgy, mint ahogy a matematikában is, ha kezdetben csak egy kis hiba csúszik is bele, utána mind nagyobb számban követik azt mások is, és mégis összhangban vannak ezek egymással. Minden dolognak éppen az elejére kell a legnagyobb gondot és figyelmet fordítani, hogy helyes-e vagy nem. Ha ezt kellőképpen kivizsgáltuk, akkor jöhet csak következetesen a többi. Mégis nagyon csodálnám, ha a nevek teljes összhangban lennének egymással. Vizsgáljuk meg újra, amit az előbb átvettünk. Azt mondjuk, ugye, hogy a szavak a dolgok lényegét abban a föltevésben jelzik, hogy minden folytonos mozgásban van? Így képzeled a jelentéseket, ugye?

KRATÜLOSZ

Feltétlenül. Azt hiszem, nagyon is találóan jelzik a lényegét.

SZÓKRATÉSZ

Vizsgáljuk meg hát közülük először újra elővéve a tudomány nevét, az *episztémé*-t, mennyire kétértelmű és hogy sokkal inkább azt jelenti, hogy ez *megállítja (hisztészin)* lelkünket a dolgoknál, mintsem azt, hogy együtt viszi a dolgokkal. Sokkal helyesebb is ennek a szónak elejét úgy mondani, ahogy most mondjuk, és ahelyett, hogy egy *e*-t raknánk eléje (*epeisztémé*), inkább egy *i*-t kellene beleszúrunk (*epiisztémé*). Aztán az, hogy *biztos (bebaion)*, az is az állásnak (*baszisz*), nyugalmi állapotnak (*sztaszisz*), és nem a mozgásnak az utánzása. A tudás (*hisztoria*) is azt jelenti, hogy ez megállítja az áramlást (*hisztészi ton run*). A megbízható (*piszton*) is a megállítást (*hisztan*) jelzi. Az emlékezés (*mnémé*) szó is azt mutatja mindenkinek, hogy maradás (*moné*) ez a lélekben és nem mozgás. Sőt ha akarsz, a *tévedés (hamartia)* és *szerecsétlenség (szümphora)*, ha valaki ezekre a szó jelentéséből akarna következtetni, ezek egyértelműek lennének a *belátással, (szüneszisz)* és a *tudással (episztémé)*, és más csupa fontos, kedvező jelentésű névvel. Hasonló ezekhez még a *tudatlanság (amathia)* és *féktelenség (akolaszia)* is. Mert az *akolaszia az istennel együttmenőnek a mozgása (hama théo iontosz)*, az *akolaszia pedig a dolgok követése (akoluthia)*. Ily módon hát azok, amiket a legrosszabb dolgok neveinek tartunk, a legszebbekhez lennének hasonlóak. Azt hiszem, ha valaki akarná, még sok ilyent találhatna, amelyekből arra lehetne következtetni, hogy a névadó a dolgokat nem mint mozgásban, hanem, éppen ellenkezőleg, mint nyugalmi állapotban lévőket akarta kifejezésre juttatni.

KRATÜLOSZ

De hát látod, Szókratész, hogy legnagyobb részük mégis a másik értelemben magyarázható.

SZÓKRATÉSZ

De hát mit bizonyít ez, Kratülosz? Mint szavazatok, úgy számláljuk meg a neveket, és ez legyen a helyességük? Amilyen jelentésű szóból a legtöbb lesz, azé legyen az igazság?

KRATÜLOSZ

Az aligha lesz jó!

XLIII. SZÓKRATÉSZ

Nem bizony, kedvesem. De hagyjuk talán ezt a kérdést, és térjünk vissza kiindulásunkhoz. Az előbb, ha emlékszel, azt mondtad, hogy a névalkotónak feltétlenül tudva kellett alkotnia. Hát még mindig így gondolod?

KRATÜLOSZ

Még mindig.

SZÓKRATÉSZ

Azt gondolod, hogy a legelső névalkotó is tudva alkotott?

KRATÜLOSZ

Azt.

SZÓKRATÉSZ

Hát miféle nevekből tanulta vagy ismerte meg a dolgokat, ha még az elsők sem voltak meg? Hiszen azt mondtuk, hogy lehetetlen a dolgokat másképpen megismerni, mint úgy, hogy
hogyan a neveket ismeri meg az ember, vagy maga találja föl ezeket?

KRATÜLOSZ

Mondasz valamit, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Hát hogyan alkothattak tudva, vagy hogyan lehettek törvényalkotók, mielőtt egyetlen név is lett volna, és ismerhették volna ezt, ha nem lehetséges a dolgokat másképp megismerni, mint a nevekből?

KRATÜLOSZ

Azt hiszem, Szókratész, az a leghelyesebb magyarázat erre, hogy emberfeletti hatalom adta a dolgoknak az első neveket, és így aztán feltétlenül helyesek is ezek.

SZÓKRATÉSZ

És hát azt hiszed, hogy önmagának ellentmondott volna a szavak képzésénél a névalkotó, ha ez démon vagy isten volt? Vagy hát nem volt semmi értelme annak, amiről az előbb beszélgettünk?

KRATÜLOSZ

De talán az említett példák egy része nem is név.

SZÓKRATÉSZ

Melyik része, barátom, az-e, amelyik a nyugalmi állapot, vagy amaz, amelyik a mozgás elvét képviseli? Mert, amint éppen mondtuk, nem a többség szerint fogjuk eldönteni.

KRATÜLOSZ

Az nem is lenne helyes, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Mint ahogy tehát a nevek két pártra szakadtak, és mind a két párt azt állítja magáról, hogy ő hasonlít az igazsághoz, hogy fogjuk eldönteni ezt a vitát, mi lesz a mértékünk? Más nevek, amelyek ezektől különböznek, nem lehetnek mérvadók. Nyilvánvaló, hogy nem neveket, hanem valami más mértéket kell keresnünk, amely nevek nélkül megmutatja nekünk, hogy melyik név az igazi és ami a dolgok igazi lényegét magát mutatja.

KRATÜLOSZ

Én is így képzelem.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát, Kratülosz, mégis valószínűleg meg lehet ismerni a dolgokat nevek nélkül is, ha ez így van.

KRATÜLOSZ

Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ

Milyen más úton reméled, hogy megismerheted őket? Hát nem a legvalószínűbb és leghelyesebb úton, tudniillik egymáson keresztül, hiszen rokonságban vannak ezek egymással, és önmagukon keresztül? Mert ami más és különbözik ezektől, az csak mást és különbözőt juttathat kifejezésre.

KRATÜLOSZ

Igazat beszélsz.

SZÓKRATÉSZ

Zeuszra, várj csak! Hát nem egyeztünk meg többször is abban, hogy a jól alkotott szavak hasonlóak azokhoz, amiknek nevei, és hogy ezek képei a dolgoknak?

KRATÜLOSZ

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Föltéve, hogy nagyon is lehetséges a dolgokat nevükből megismerni, meg önmagukból is, vajon melyik hát a szebb és világosabb megismerés? Az, hogy a képből ismerjük meg azt is, hogy jó-e a kép, meg az igazságot is, aminek ez képe, vagy az, hogy az igazságból ismerjük meg önmagát is meg képét is, hogy jól sikerült-e róla a kép?

KRATÜLOSZ

Feltétlenül szebb az igazságból való megismerés.

SZÓKRATÉSZ

Az a kérdés, hogy mily módon kell a valóságot megismerni és kikutatni, talán mindkettőnk képességeit felülmúlja, de meglegedhetünk már azzal is, hogy megegyezünk: a dolgokat nem a nevekből kell megértenünk és kutatnunk, hanem sokkal inkább önmagukból, mint a nevekből.

KRATÜLOSZ

Úgy van, Szókratész.

XLIV. SZÓKRATÉSZ

Még csak a következőt vizsgáljuk meg, hogy félre ne vezessen bennünket az a sok, ugyanarra az elvre és célra valló név. Ha a névalkotók tényleg abban a feltevésben is alkották a neveket, hogy minden folyton mozgásban van – mert szerintem is valóban így gondolkoztak –, még ha tényleg így is történt, akkor sem így áll a dolog, csak ők maguk, az emberek szédültek örvénybe, és rántanak magukkal bennünket is. Mert nézd csak, Kratülosz, miről álmodozom én olyan sokszor. Vajon állíthatjuk-e azt, hogy van szép és jó önmagában, és ugyanígy minden egyes létező vagy sem?

KRATÜLOSZ

Szerintem igen, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

No, hát akkor vizsgáljuk meg ezt önmagában, nem azt, hogy egy arc szép-e vagy valami ilyesmit, hiszen ez mind változni látszik, hanem maga a szép, nem mindig olyan-e ez, mint amilyen?

KRATÜLOSZ

De feltétlenül.

SZÓKRATÉSZ

Ha mármost ez állandó mozgásban van, megmondhatjuk-e akkor helyesen, hogy mi ez és milyen, vagy pedig elkerülhetetlen akkor, hogy miközben mi beszélünk, ez ne változzék, ne legyen mássá, és már ne olyan legyen, mint épp az előbb volt?

KRATÜLOSZ

De igen, ez elkerülhetetlen.

SZÓKRATÉSZ

Hát hogy is lehetne az valami meghatározott lényeg, ami sohasem egyforma? Mert ha ez valamikor egyforma, akkor ebben az időben nyilván nem is változik. Ha pedig mindig egyforma és mindig ugyanaz, akkor hogy változnék vagy mozogna, ha ugyanabból az alakból sohasem lép ki?

KRATÜLOSZ

Sehogy sem.

SZÓKRATÉSZ

De nem is ismerhetné ezt meg senki. Mert ha valaki közelednék hozzá, aki meg akarná ismerni, ez mindig más és másféle lenne, úgyhogy minőségét és állapotát nem lehetne fölismerni. És nincs olyan megismerés, amely ne lenne a megismerendőnek valamilyen állapotához kötve.

KRATÜLOSZ

Úgy van, ahogy mondod.

SZÓKRATÉSZ

Még a megismerés lehetőségét sem tételezhetjük föl, Kratülosz, ha minden változik, és semmi sem állandó. Mert maga a megismerés, ha nem változik abban, hogy megismerés, maradandó és létező lenne a megismerés. Ha pedig maga a megismerés fogalma is változnék, hamarosan a megismerés más formájára változnék és nem lenne megismerés. Ha meg mindig változik, sohasem lenne megismerés. Ennek alapján nem lenne aztán a megismerésnek sem alanya, sem tárgya. Ha pedig van megismerő és megismerhető, van szép és jó, és van ugyanígy minden egyes létező, akkor ezek szerintem nem is hasonlóak úgy, ahogy az előbb mondtuk, a folytonos mozgáshoz. Hogy persze így van-e, vagy amúgy, ahogy Hérakleitosz

hívei és még sokan mások állítják, nem könnyű dolog kivizsgálni. De hát józan eszű emberhez nem illenék, hogy magát és lelkének ápolását a nevekre bízza, higgyen nekik és a névadóknak; csökönnyösen kitarson, mintha tudna valamit, önmaga és a dolgok fölött mondjon ítéletet, hogy semmi sem ép, minden folyik, mint a rossz fazék, vagy mint a náthás emberek, olyanok a dolgok, úgy folynak és csöpögnek. Talán tényleg így van ez, Kratülosz, de az is lehet, hogy nem. Bátran és alaposan kell hát vizsgálódni, és nem kell túl gyorsan elfogadni akármit. Hiszen fiatal vagy még! Kutass, és ha találsz valamit, mondd el nekem is.

KRATÜLOSZ

Jó, megteszem. De hidd el, Szókratész, most is jól meggondoltam a dolgot, és az a benyomásom vizsgálódásaim alapján, hogy mégis sokkal inkább úgy van, ahogy Hérakleitosz mondja.

SZÓKRATÉSZ

Majd legközelebb elmondod nekem, barátom, ha visszajöttél. Most pedig, amint elhatároztad, menj vidékre. Hermogenész majd elkísér.

KRATÜLOSZ

Jó, legyen úgy, Szókratész, de gondolkozz te is tovább ezekről.